

PRIRUČNIK ZA
EDUKATORE
○ **RODNO ODGOVORNOM
PODUČAVANJU**

PRIRUČNIK ZA
EDUKATORE
O RODNO ODGOVORNOM
PODUČAVANJU

Priručnik priredili/le:

prof. dr. Zilka Spahić Šiljak

prof. dr. Jasmina Husanović Pehar

prof. dr. Ivana Zečević

prof. dr. Slavica Tutnjević

prof. dr. Srđan Dušanić

mag. elektrotehnike Leila Hadžić

PREDGOVOR	4
AKRONIMI	6
UVOD	8
MODUL 1: VJEŠTINE SAMOSTALNE PRIPREME I VOĐENJA OBUKE	10
MODUL 2: KONCEPT RODA I KLJUČNI TERMINI RODNE OSVIJEŠĆENOSTI	18
MODUL 3: RODNO ODGOVORNA PEDAGOGIJA U ŠKOLAMA	30
MODUL 4: RODNO OSJETLJIVA UPOTREBA JEZIKA I SLIKA U UČIONICI	36
MODUL 5: RODNO ODGOVORNO PLANIRANJE ČASA	40
MODUL 6: ANALIZA I OBOGAĆIVANJE NASTAVNIH SADRŽAJA PREMA PRINCIPIMA RODNO ODGOVORNOG PODUČAVANJA	44
MODUL 7: RODNO OSJETLJIVA KOMUNIKACIJA I INTERAKCIJA U NASTAVI	46
MODUL 8: UVOD U STEAM	50
LITERATURA	64

Svrha ovog priručnika je da se nastavnicama i nastavnicima, te drugim edukatorima, obezbijedi sadržaj koji će unaprijediti njihovo razumijevanje i primjenu metoda rodno odgovornog podučavanja, te razvoj inkluzivnijeg i rodno ravnopravnijeg obrazovanja. Ovo se pogotovo odnosi na oblasti nauke, tehnologije, inženjerstva, umjetnosti i matematike (STEAM). Priručnik je nastao u sklopu UNICEF-ovog programa, koji je realizovan u saradnji sa udruženjem „Genesis Project“, te grupom univerzitetskih profesorki i profesora koji su i pripremili priručnik.

Ovaj priručnik, zajedno sa „Priručnikom za upoznavanje nastavnica i nastavnika sa metodama rodno odgovornog podučavanja“ čini jedinstvenu edukativnu cjelinu, koje treba zajedno koristiti u praksi. Naročito je važno napomenuti da u uvodu „Priručnika za upoznavanje nastavnica i nastavnika sa metodama rodno odgovornog podučavanja“ možete naći pojašnjenje ključnih termina u vezi sa rodom, rodno odgovornim pedagoškim pristupima u obrazovanju u polju STEAM-a (engl. science, technology, engineering, art and mathematics, odnosno nauka, tehnologija, inženjerstvo, umjetnost i matematika), uticaj obrazovanja i obrazovnih institucija u postizanju rodne ravnopravnosti, te uticaj sociokulturnih faktora na konstrukciju roda i rodni odnosa. Rodna perspektiva je važna u svim aspektima obrazovanja, pa tako i u STEAM obrazovanju, da bi se obezbijedile jednake mogućnosti i pravični pristupi za djevojčice i dječake, kao i eliminisali stereotipni sadržaji u udžbenicima, te rodno neosjetljivi načini podučavanja.

Priručnik se sastoji od osam poglavlja osmišljenih kao radionice za voditeljke i voditelje u kojima se nalaze prijedlozi vježbi koje podstiču rodnu odgovornost kroz specifične sekvence nastave, kao što su upotreba jezika i slika u učionici, planiranje časa, obogaćivanje nastavnih sadržaja, rodno osjetljiva interakcija itd.

U prvom tematskom dijelu „Vještine samostalne pripreme i vođenja obuke“ učesnice i učesnici imaju priliku da unaprijede svoje vještine za pripremu i realizaciju različitih vrsta obuka. U poglavlju „Koncept roda i ključni termini rodne osviještenosti“ učesnice i učesnici se podstiču na bolje razumijevanje ključnih pojmova poput roda, pola, stereotipa, patrijarhata, seksizma, rodne ravnopravnosti itd. U narednom poglavlju, pod nazivom „Rodno odgovorna pedagogija“ uče se osnovnim postulatima rodno odgovorne pedagogije, te kako ih demonstrirati u nastavi. U poglavlju „Rodno osjetljiva upotreba jezika i slika u učionici“ učesnice i učesnici, uz pomoć nekoliko praktičnih vježbi, imaju priliku da osvijeste važnost upotrebe rodno osjetljivog jezika, te kako izbjeći rodno diskriminatornu komunikaciju. Kroz poglavlje „Rodno odgovorno planiranje časa“ se na teorijski i praktičan način uče osnovni principi i tehnike planiranja časa koji je rodno senzitivna. U narednom poglavlju, „Analiza i obogaćivanje nastavnih sadržaja prema principima rodno odgovornog podučavanja“ akcenat je na podsticanju učesnica i učesnika da razviju kritički stav prema nastavnim materijalima koje koriste, te da se osposobe za analizu i obogaćivanje nastavnog sadržaja prema principima rodno odgovornog podučavanja. Smisao modula „Rodno osjetljiva komunikacija i interakcija u nastavi“ je da učesnice i učesnici osnaže komunikacijske vještine potrebne za argumentovan razgovor o rodnim odnosima, stereotipima i očekivanjima. Tema „Uvod u STEAM“ obrađuje važnost interdisciplinarnosti, pogotovo vezu umjetnosti sa drugim oblastima, te kako podstaći da se na časovima umjetnosti (likovno, muzičko) kreiraju poveznice sa STEM predmetima (matematika, fizika, hemija itd.).

Očekujemo i nadamo se da će predstavljeni sadržaji biti značajna pomoć i inspiracija edukatorima iz različitih sektora da u radu sa svojim ciljnim grupama organizuju obrazovne programe po principu rodno odgovornog podučavanja i tako daju svoj doprinosu jačanju rodne ravnopravnosti, posebno u obrazovnom sektoru.

Autori, Septembar 2021. godine

AKRONIMI

STEAM – nauka, tehnologija, inženjerstvo, umjetnost i matematika (engl. science, technology, engineering, art and mathematics)

UNICEF – Fond Ujedinjenih nacija za djecu (engl. United Nations International Children's Emergency Fund)

Rodna perspektiva je važna u svim aspektima obrazovanja, pa tako i u STEAM obrazovanju, da bi se obezbijedile jednake mogućnosti i pravični pristupi za djevojčice i dječake, kao i eliminisali stereotipni sadržaji u udžbenicima, te rodno neosjetljivi načini podučavanja.

Na međunarodnom nivou je postignut značajan napredak u pitanjima rodne ravnopravnosti, mada su žene još uvijek podzastupljene na vodećim pozicijama u politici, ekonomiji i društvu uopšte, te ih je nesrazmjerno malo zastupljeno u STEAM oblastima u odnosu na muškarce. U Bosni i Hercegovini je slična situacija. U društvu, politici i ekonomiji, pa tako i STEAM-u, i dalje dominiraju muškarci, a razni oblici rodne neravnopravnosti i dalje su prisutni u svakom segmentu društva, uključujući i obrazovanje.

Jedan od problema i izazova je taj da većina nastavnog osoblja nije senzibilizovana i/ili obučena za rodno odgovorno podučavanje i rodno osjetljivu komunikaciju i interakciju sa učenicama i učenicima. Rodno odgovorno podučavanje je stoga izuzetno važno, jer ne samo da insistira na jednakosti i pravičnosti, već i pomaže djevojčicama i dječacima da unaprijede svoja znanja, vještine, samopouzdanje i uvažavanje drugih bez obzira na razlike i uprkos predrasudama. Rodno odgovorno podučavanje podrazumijeva da se prilikom savladavanja određenog gradiva obrati pažnja na specifične potrebe djevojčica i dječaka u procesu učenja. Ove potrebe možemo ustanoviti tako što ćemo procijeniti izazove i propuste kada su u pitanju vještine, kompetencije i znanja djece specifičnog roda. Sve nastavnice i svi nastavnici treba da u svojoj učionici prouče te potrebe i uzmu u obzir rodnu komponentu. To znači da nastavnice i nastavnici treba da primijene rodno inkluzivan pristup u procesu planiranja časova, nastavnim metodama, upravljanju učionicom i evaluaciji ishoda učenja, odnosno ocjenjivanju. Pomenuti elementi nastave su složen proces, te je svakako zahtjevan izazov da se u njima primijene rodno odgovorne metode i interakcija.

U tekstu koji slijedi predstavljene su radionice koje treba da olakšaju pomenuti proces i doprinesu da nastavnici i nastavnice uključe svakog pojedinačnog učenika i učenicu na način koji ukida rodne nejednakosti, te sve druge oblike nejednakosti koje sprečavaju hiljade djece u Bosni i Hercegovini da napreduju.

MODUL 1: VJEŠTINE SAMOSTALNE PRIPREME I VOĐENJA OBUKE

Edukacija nastavnica i nastavnika o metodama rodno odgovornog podučavanja trebalo bi da ima za cilj razvoj njihovih inkluzivnih praksi, te na kraju razvoj inkluzivnijeg i rodno ravnopravnijeg obrazovanja, posebno u oblasti nauke, tehnologije, inženjerstva, umjetnosti i matematike (STEAM). Da bi nastavnice i nastavnici tokom i nakon edukacije osjetili potrebu da uđu u proces promjene pojedinih segmenata svoga rada, neophodno je da edukacija radi na promjeni njihovih stavova prema rodno odgovornom podučavanju. Ova promjena se potencijalno dobija ukoliko se sa njima realizuju seminari u kojima su oni aktivni učesnici, a ne pasivni primaoci informacija. Takođe, bitno je imati na umu da odrasli žele da budu uključeni u proces učenja, da budu tretirani poštovanjem, da imaju mogućnost da postavljaju pitanja, kao i da budu stavljeni pred različite izazove.

Dakle, da bi obuka bila uspješna, neophodno je da (1) su učesnici motivisani za učešće, a ne prisiljeni da budu prisutni, (2) u edukaciji učestvuje još neko iz njihovog kolektiva, (3) da ih se tokom edukacije ohrabruje, daje adekvatna povratna informacija, te (4) da edukacija zadovoljava njihove potrebe za učenjem. Takođe, učesnici će biti motivisaniji ukoliko vide da je sadržaj edukacije smislen i primjenjiv u praksi.

Kako početi edukaciju?

Edukaciju ćete raditi u svom kolektivu. Prvo što treba da znate jeste da sve učesnice i svi učesnici seminara treba da se osjećaju dobrodošlima. Iako se u svakom školskom kolektivu nastavnice i nastavnici dobro poznaju, bilo bi dobro napraviti neku uvodnu igricu sa njima, da bi se još bolje upoznali. Predlažemo da to bude igrica „Porijeklo imena“. Ona se igra tako da učesnici treba da odgovore na sljedeća pitanja:

- Kako su dobili ime? Ko im je dao ime?
- Koje je značenje njihovog imena?
- Da li im se sviđa ime, te da li bi ga mijenjali?

- Imaju li neki nadimak, te da li bi voljeli da ih tokom seminara zovu po nadimku?

Nakon ove igrice, slijedi vrlo važna **vježba formiranja „Pravila grupe“**. Nije poželjno da voditeljka i voditelj budu ti koji nameću neka pravila rada. Vrlo je bitno da pravila formulišu učesnice i učenici, te da budu svjesni da se ona mogu dopunjavati i mijenjati, ali da im treba omogućiti adekvatan rad.

Prije nego što počnete da radite sa grupom, bitno im je napomenuti da će rad biti dinamičan i da se od njih očekuje aktivno učestvovanje. Takođe je bitno napomenuti im da je odgovornost za učenje na njima samima, međutim, ono što svaka voditeljka i svaki voditelj treba da znaju, jeste da se odrasli ljudi razlikuju prema stilovima učenja. Tako imamo one koji najbolje uče iz iskustva, a koji se nazivaju **aktivisti**. Oni najlošije uče kada su pasivni, kada moraju sami da se snalaze, kada im se daju teorije i zadaci koji se ponavljaju ili kada im se daju precizne instrukcije i kada nema prostora za njihovu kreativnost. Osobe koje najbolje uče razmišljajući o iskustvu nazivaju se **mislioci**. Oni više preferiraju učenje koje im daje vrijeme da razmišljaju o stvarima prije nego što djeluju, da se povuku sa strane i da posmatraju. Mislioci najmanje nauče ako treba da vode vježbe, da djeluju bez razmišljanja, ako su u vremenskom škripcu, te ako ne dobiju jasne instrukcije. **Teoretičari** najbolje uče kada pronađu smisao iskustva. Oni više vole da uče kada mogu da istražuju logiku iza onog što im se kaže, kada imaju jasne ciljeve i kada je situacija učenja jasno strukturirana, kada mogu da analiziraju ono što im se dešava i kada im se prezentuju kompleksne ideje i zanimljive koncepcije. Teoretičari najmanje uče u onim aktivnostima koje nemaju jasnu strukturu i koje od njih zahtijevaju da djeluju bez jasne logike. Pragmatičari su oni koji najbolje uče kada iskustvo pretvore u akciju. Oni vole učenje koje je jasno povezano sa praksom, koje se može primijeniti na njihov rad. **Pragmatičari** najmanje uče u aktivnostima koje nisu jasno povezane s praksom. Ono što je sigurno, jeste da u svom kolektivu imate pripadnike sve četiri grupe stilova učenja. Zadatak voditelja jeste da tako osmisle edukaciju da zadovolje potrebe svih stilova učenja. Sad se vjerovatno pitate, pa kako onda napraviti edukaciju koja će biti korisna za sve, s jedne strane, i interesantna da im privuče pažnju, s druge strane.

Da biste kao voditelji podsticali sva četiri stila učenja, neophodno je da edukacija prođe kroz četiri faze. Vrlo je bitno da imate na umu da ne mora svaka edukacija da bude realizovana na način da se prvo rade aktivnosti koje pripadaju fazi 1, pa fazi 2 i tako redom. Na nekim edukacijama se može raditi i tako da se pojedina oblast obradi kroz ove četiri faze, pa se prelazi na sljedeće. Nekada se prođu nekoliko puta u različitim oblastima prve tri faze, pa se sva znanja i vještine iskoriste za fazu 4. Prvo ćemo opisati ove faze da biste bolje razumjeli o čemu govorimo.

MODUL 1: VJEŠTINE SAMOSTALNE PRIPREME I VOĐENJA OBUKE

Faza 1 – podsticanje doživljaja/iskustva

Nastavnice i nastavnici predstavljaju nove sadržaje i informacije koji zahtijevaju razmišljanje i odgovor učesnika. U ovoj fazi voditeljka i voditelj imaju ulogu da strukturiraju proces, a informacije treba da budu prezentovane tako da imaju smisla za učesnice i učesnike i da podstaknu njihovo interesovanje. Za ovu fazu su vrlo korisne sljedeće aktivnosti: grupno rješavanje problema, igranje uloga, vježbanje vještina, igre, grupni zadaci i studije slučaja.

Faza 2 – razmišljanje o iskustvu

Nastavnice i nastavnici rade na sređivanju informacija do kojih su došli u fazi 1 i povezuju ih sa svojim iskustvom. Uloga voditeljke i voditelja jeste da im pomogne u sagledavanju svih prikupljenih informacija i povezivanju sa iskustvom. Važno je da se obezbijedi da se važni aspekti iskustva ne ispuste. U ovoj fazi je veoma korisno postavljati sljedeća pitanja: Šta se dogodilo? Šta ste primijetili u vezi sa...? Da li se slažete ili ne slažete sa ovim što drugi kažu? Zašto? Da li ima neko nešto da doda? Šta? Da biste stimulisali diskusiju vrlo je bitno da postavljate pitanja otvorenog tipa, ali i da pazite da se na njih ne odgovara sa DA i NE. Aktivnosti koje se mogu primjenjivati u ovoj fazi rada su sljedeće: rad u malim grupama, prezentacije pred velikom grupom i diskusija u velikoj grupi.

Faza 3 – uopštavanje iskustva

Nastavnice i nastavnici tumače ono o čemu je diskutovano u fazi 2 da bi utvrdili šta to znači, kao i koje lekcije mogu da se nauče i da izvuku principe. Uloga voditeljke i voditelja je da vodi učesnike. U ovoj fazi voditeljka i voditelj treba da vladaju temom i da budu pouzdan izvor informacija, ali to ne znači da treba da daju sve odgovore. Učesnice i učesnici će bolje usvojiti znanje ukoliko sami nađu odgovore. Voditeljka i voditelj treba da se fokusiraju na posljedice faza iskustva i razmišljanja, tako da učesnice i učesnici mogu da potvrde da su naučili nešto novo. Pitanja koja mogu da budu korisna u ovoj fazi su: Šta ste naučili iz ovoga? Šta vama sve ovo znači/predstavlja? Postoji li ovdje neki zajednički princip? Kako se sve ovo o čemu govorimo uklapa? Da li ste stekli neki novi pogled na...? Koje su neke od najvažnijih tema koje smo ovdje vidjeli? Da li ima nekih lekcija koje možemo da naučimo iz ovoga? Aktivnosti koje su primjenjive u ovoj fazi su: diskusija u velikoj grupi, predavanja i demonstracija.

Faza 4 – primjena

Nastavnice i nastavnici u toku ove faze prave vezu između edukacije i stvarnog života, tj. u našem slučaju nastavnog procesa. Ova veza se dodatno osnažuje kroz praksu poslije edukacije. Uloga voditeljke i voditelja jeste da vode učesnice i učesnike, te da u njihovim pokušajima da budu samostalni, daju savjete, povratne informacije, ohrabruju ih da vježbaju nove vještine. Pitanja koja mogu da budu korisna u toku ove faze su sljedeća: Šta vam se najviše dopalo u vezi sa ovim? Šta vam je bilo najteže? Kako možete ovo primijeniti u situaciji na poslu, u toku nastave? Možete li zamisliti da ovo radite sami za dvije sedmice? Šta će vam biti najteže prilikom korišćenja ovog...? Kako bi ova vježba mogla da bude smislenija za prilike u kojima vi radite? Da li očekujete otpor kada se vratite svom poslu? Šta možete da uradite da biste prevazišli otpor drugih? Ima li nekih oblasti koje biste željeli više da vježbate? Imate li još neka pitanja? Diskusija i vježbanje novih vještina su aktivnosti korisne u ovoj fazi rada, tj. učenja.

MODUL 1: VJEŠTINE SAMOSTALNE PRIPREME I VOĐENJA OBUKE

Koje su karakteristike dobre voditeljke i dobrog voditelja?

Kakvu god edukaciju sprovodili, bez dobrih vještina prezentacije, imaćete problem da pridobijete učesnice i učesnike na saradnju i rad. Da biste imali dobre vještine prezentacije važno je da dobro upoznate sebe, da steknete uvid u to kako izgledate pred učesnicama i učesnicima, šta su vaše snage da biste ih što više koristili i da spoznate koje vještine treba još da razvijate, odnosno gdje su vaše slabosti. Budite svjesni da ste tokom sopstvenih edukacija sigurno imali priliku da vidite i čujete ljude koji imaju različite stilove prezentacije, od kojih su vam se neki svidjeli više, a neki manje, a neki vam se uopšte nisu svidjeli. Kada vam se sviđa način na koji radi neka voditeljka ili neki voditelj, sigurno ćete poželjeti da nešto od toga usvojite i sami. Ako želite da budete uspješna voditeljka i uspješan voditelj, morate dati šansu glumcu koji se skriva u vama da bude primijećen i zapamćen. Imajte na umu da se preko 50% poruka prenosi kroz način na koji ih izgovarate, te da smo mi voditeljke i voditelji u stvari „prodavačice“ i „prodavači“ korisnih informacija, od kojih učesnice i učesnici naših edukacija formiraju svoja znanja i vještine. Sad se pitajte, pa dobro, šta je bitno da imam na umu! Bitne su sljedeće stvari:

Verbalna komunikacija

Imajte na umu da je vrlo bitno šta govorite i da je neophodno da dobro planirate set informacija koji ćete da iznesete pred učesnicama i učesnicima. U toku edukacije je korisno da s vremena na vrijeme postavljate pitanja učesnicama i učesnicima, da parafrazirate, kao i da sumirate.

Jezik i humor – Jezik treba da bude odmjeren i pristupačan. Nastojte da izbjegavate žargon. Govorite pravilno, pristupačnim rječnikom i izbjegavajte izraze za koje niste sigurni da ih učesnice i učesnici znaju. Budite konkretni, jasni u objašnjenjima i ono što govorite ilustrujte primjerima. Znajte da i komplikovane stvari mogu da se prenesu na jednostavan način. Nemojte žuriti. Ako koristite humor, neka bude

prikladan. On je vrlo koristan za razvijanje pozitivne atmosfere, ali ako mu niste skloni, radije ga ne praktikujte. U korištenju humora treba biti umjeren, bez pretjerivanja. U suprotnom, edukacija može dobiti ton neozbiljnosti. Ono što je posebno bitno za edukaciju koju ćete voditi na temu rodne ravnopravnosti i rodno odgovornog podučavanja, neophodno je da svojim humorom upravo ne podstičete stereotipe.

Neverbalna komunikacija

Nakon što osmislite šta ćete da govorite učesnicama i učesnicima seminara, dolazi na red to kako ćete te informacije da im iznesete. Tekst koji izgovarate može da bude odličan, vrlo smislen i koristan, ali stil kojim ga izgovarate loš, dosadan, nametljiv i dr. i odmah ste u problemu. Zašto? Pa učesnice i učesnici vas neće slušati, neće ih zanimati informacije koje iznosite, jer im vi niste zanimljivi. Hajde da vidimo na šta sve treba da obratite pažnju.

Pokret i gestikulacija – Stav koji zauzimate treba da odaje sigurnu osobu spremnu da stane pred brojne učesnice i učesnike i da zajedno sa njima obradi teme koje su u programu. Kada učesnice i učesnici govore, polako im se približavajte. Ukoliko se krećete dok govorite ili razgovarate sa učesnicama i učesnicima, radite to polako. Ako koristite markere da biste pisali po tabli, papiru, nemojte njima mahati dok govorite. Pažnja treba da bude usmjerena na vas, ne na druge predmete. Vaša gestikulacija treba da prati ono što govorite. Neka ona bude malo naglašenija nego u svakodnevnom životu.

Kontakt očima – Kontakt očima je važan, jer i njime uspostavljate vezu sa učesnicama i učesnicima seminara. Pogled treba zadržavati kratko vrijeme na jednoj osobi i da „šeta“ prostorijom. Izbjegavajte da gledate „preko“ učesnica i učesnika, u pod ili u plafon, jer na taj način gubite kontakt sa njima. Posebno pazite da se ne fokusirate na nekoga ko vas netremice gleda i klima glavom kao znak odobravanja, jer se to često dešava. Pravite male pauze i osmijehnite se kada ste sa nekim u kontaktu očima.

Glas – Jačina glasa treba da bude takva da vas sve učesnice i svi učesnici, gdje god se nalazili u prostoriji u kojoj radite, čuju. Dok govorite, trudite se da dišete mirno i da kontrolišete glas i kada ste uzbuđeni. Varirajte ritam, jačinu i visinu i koristite glas kao sredstvo da privučete pažnju učesnica i učesnika. Neka se smjenjuju usporen i nešto brži ritam govora i visina tona.

Uključivanje učesnica i učesnika

Ovo je vrlo bitno da imate na umu. Neka vam postavljanje pitanja bude navika. Postavljajte pitanja u vezi sa temom o kojoj govorite. Ukoliko neko od učesnica i učesnika zna nešto više nego ostali, pustite ga da ona ili on nešto kažu umjesto vas. Na ovaj način pokazujete da poštuju tuđa znanja. Tražite da vam daju primjere. Korisno je da u okviru edukacije koristite primjere koje dobijate od učesnica i učesnika. Nastojte da u diskusiju uključite što više učesnica i učesnika.

Korišćenje audio-vizuelnih sredstava

Na svakoj edukaciji je neophodno da se koriste različiti izvori informacija. Ne moraju to nužno da budu PowerPoint prezentacije. Audio-vizuelna sredstva prenose poruku ili je pojačavaju. Ne pretjerujte sa njihovom upotrebom, jer vi vodite seminar. Ne čitajte tekst sa prezentacije. Prezentacija služi da privuče pažnju učesnica i učesnika. Ako pišete po tabli ili flipčart papiru, nemojte govoriti dok ste prema njoj okrenuti. Može se desiti da vas učesnice i učesnici ne čuju, a nije ni lijepo.

MODUL 1: VJEŠTINE SAMOSTALNE PRIPREME I VOĐENJA OBUKE

RADIONICA: VJEŠTINE SAMOSTALNE PRIPREME I VOĐENJA OBUKE

CILJ:

Cilj ove aktivnosti je da se nastavnice i nastavnici podsjetite na vještine samostalne pripreme i vođenja obuke, jer njihovo zanimanje od njih zahtijeva poznavanje ovih vještina, ali su oni u svojim učionicama dominantno usmjereni na djecu i mlade ljude. Posebno je bitno da razumiju da i među odraslima postoje različiti stilovi učenja, razumijevanja novih spoznaja, jer je rodno osjetljivo podučavanje za njih novi koncept, koji im treba biti na adekvatan način približen.

TRAJANJE:

Tri sata.

MATERIJAL:

Kolbov inventar stilova učenja (za svaku učesnicu i svakog učesnika) pripremljen u vidu alatke za onlajn popunjavanje, radni listovi sa ukratko objašnjenim stilovima učenja za svaku učesnicu i svakog učesnika.

OPIS AKTIVNOSTI:

- Na početku ove aktivnosti naglasite da je njen cilj da se učesnice i učesnici prisjete vještina vođenja obuke, jer su to u stvari vještine vođenja nastave, ali je bitno i razumjeti svaku nastavnicu i svakog nastavnika da imaju određenu dozu anksioznosti kada rade obuku sa svojim radnim koleginicama i kolegama.
- Podijelite učesnice i učesnike u male grupe (četiri do pet članica i članova) i najavite vježbu u kojoj učesnici razmatraju karakteristike dobre i loše voditeljke i dobrog i lošeg voditelja. Objasnite učesnicama i učesnicima da je bitno da obrate pažnju na sve segmente rada jedne voditeljke i jednog voditelja. Za ovu aktivnost imate 15 minuta. Nakon toga, svaka grupa izvještava o svom radu i voditeljke i voditelji prave spisak osobina.
- Podijelite učesnicama i učesnicima Kolbov inventar stilova učenja i recite im da ga popune, da biste utvrdili koji stil učenja njima odgovara. Poslije popunjavanja Kolbovog inventara stilova učenja, dajte im informacije o tome šta koji stil učenja podrazumijeva. Nakon toga, ponovo ih podijelite u grupe (četiri do pet) u okviru kojih treba da

diskutuju o sljedećim pitanjima: (1) Da li ste iznenađeni rezultatom? (2) Kakav stil edukacije vama odgovara, a kakav ne odgovara? (3) Koje aktivnosti volite na edukacijama, a koje ne? Nakon diskusije u malim grupama, podstaknite razmišljanja u velikoj grupi. U toku te diskusije pružite dodatna objašnjenja šta svaki stil učenja znači u edukaciji i na koji način se sprovodi edukacija u kojoj se aktiviraju sve učesnice i svi učesnici, bez obzira na stilove učenja.

- Posljednja aktivnost odnosi se na refleksiju voditeljki i voditelja na dvije aktivnosti koje su učesnice i učesnici imali: karakteristike dobrih i loših voditeljki i voditelja, te stilove učenja učesnica i učesnika. Ova refleksija služi da se ukaže na značaj komunikacijskih vještina, načina na koji se materija predstavlja učesnicama i učesnicima, te načina na koji one i oni tu materiju prihvataju. Ovo je vrlo bitan dio te aktivnosti, jer se ukazuje učesnicama i učesnicima na osjetljivost teme o kojoj će podučavati svoje radne kolegice i kolege, kao i o potencijalnim preprekama na koje mogu da naiđu.

NAPOMENE ZA ONLAJN NASTAVU:

Ova radionica će se izvoditi jedino na edukaciji za voditeljke i voditelje, i to onlajn, tako da svi materijali koji će u njoj da se koriste treba da budu pripremljeni za onlajn izvođenje radionice.

MODUL 2: KONCEPT RODA I KLJUČNI TERMINI RODNE OSVIJEŠĆENOSTI

Glavni ciljevi ovog modula su:

- razumjeti značenja pojmova rod i pol i drugih povezanih pojmova,
- razumjeti društveno konstruisanje roda i uticaj stereotipa na rodne uloge,
- osvijestiti važnost korišćenja rodnih koncepata u podučavanju,
- razumjeti povezanost rodne ravnopravnosti i društvene pravde od čega dobrobit imaju sve članice i članovi društva.

Ovaj modul ukupno traje osam časova, podijeljen je u dva bloka, a svaki od njih obuhvata po nekoliko vježbi. Strukturu modula ćemo predstaviti kroz detaljniju razradu pomenutih vježbi.

BLOK I

Tri sata (vježbe 1 i 2).

VJEŽBA 1. POL, ROD I RODNE ULOGE

CILJ:

Upoznati se sa pojmovima pola i roda.

TRAJANJE:

90 minuta.

MATERIJAL:

Flipčart papir / tabla, olovke, krep-papir, tekst: „Rječnik rodne ravnopravnosti“ (HCABL, 2021).

OPIS AKTIVNOSTI:

A. Predstavljanje i upoznavanje (10 minuta)

- Predstavite se prisutnima i odaberite prikladnu vježbu za predstavljanja.

B. Uvodna uputstva (5 minuta)

- Dati uputstva o individualnom i grupnom zadatku.
- Objasniti ciljeve i strukturu vježbe (npr. kako izgleda rad u malim grupama, plenarna diskusija, prezentacija i sl.).

C. Individualni rad (10 minuta)

- Dati učesnicima i učesnicama dva A4 papira i olovku i zamoliti ih da na jednom papiru napišu osobine i karakteristike koje se u društvu u kojem žive pripisuju ženama, a na drugom papiru osobine i karakteristike koje se pripisuju muškarcima.

D. Rad u malim grupama (15 minuta)

- Podijeliti učesnice i učesnike u male grupe, dati svakoj grupi po jedan veliki papir i flomaster.
- Zamoliti ih da nacrtaju liniju na sredini i na jednoj strani da napišu na početku riječ žena, a na drugoj strani riječ muškarac.
- Kao grupa neka diskutuju o svim osobinama i karakteristikama koje su individualno pripremili da bi ustanovili koliko su sličnih ili različitih osobina prepoznali.
- Nadgledati rad grupa, ali se ne miješati u razgovor učesnica i učesnika.
- Učesnice i učesnici treba da postave svoje radove sa papira na zid učionice ili sale u kojoj se održava trening tako da druge učesnice i učesnici mogu vidjeti rad jedni drugih.

E. Diskusija u plenumu (20 minuta)

Diskutovati zajedno o navedenim osobinama i pitati učesnice i učesnike da li su žene/muškarci rođene/-i s njima (biološki), ili je to nešto naučeno (društveno i kulturološki konstruisano i naučeno).

F. Zaključna razmatranja (10 minuta)

G. Provjera naučenog o polu i rodu (10 minuta)

Pripremiti za svaku učesnicu i učesnika po dva kartona različitih boja. Na

MODUL 2: KONCEPT RODA I KLJUČNI TERMINI RODNE OSVIJEŠĆENOSTI

22

jednom napišite P (pol), a na drugom R (rod). Objasniti da treba da podignu jedan od kartona kada čuju jednu od sljedećih izjava:

- Žene su slabiji pol, a muškarci jači pol.
- Žene rađaju djecu, muškarci ne.
- Djevojčice su nježnije, dječaci su grublji.
- Većina vozača/-ica u BiH su muškarci.
- Dječak dobija brađu u vrijeme puberteta, žena ne.
- Muškarci se šišaju, djevojčice nose dugu kosu.
- Žene su osjećajnije od muškaraca.
- Muškarci su ćelavi, a žene ne.

VJEŽBA 2. RODNI STEREOTIPI

CILJ:

Razumjeti uticaj rodni stereotipa u oblikovanju rodni uloga.

TRAJANJE:

90 minuta.

MATERIJAL:

Flipčart papir / tabla, olovke, krep-papir, tekst: „Rodni stereotipi: zvuči poznato?“ (Monja Šuta-Hibert, ur.)

OPIS AKTIVNOSTI:

A. Predstavljanje i upoznavanje (10 minuta)

- Predstavite se ako je potrebno prisutnima i odaberite prikladnu vježbu zagrijavanja (ledolomac).

B. Uvodna uputstva

- Dati uputstva o metodama rada.

- Objasnite ciljeve i strukturu vježbe (5 minuta).

C. Rad u parovima

- Podijeliti učesnice i učesnike u male grupe, po mogućnosti jedna grupa muškaraca i jedna grupa žena. Dajte svakoj grupi po jedan veliki papir i flomastere različitih boja. Zadatak je da nacrtaju jedan stereotip o ženama i jedan o muškarcima (npr. za žene – duga kosa).
- Grupa ne smije glasno govoriti o tome šta crta, jer će kasnije svi pogađati šta su nacrtali.
- Nadgledati rad grupa, ali se ne miješati u razgovor učesnica i učesnika.
- Učesnice i učesnici treba da postavljaju svoje radove sa papira jedan po jedan na tablu (15 minuta).

D. Diskusija u plenumu i prezentacija:

- Sve učesnice i učesnici diskutuju zajedno o crtežima sa papira, pokušavajući pogoditi šta je grupa nacrtala.
- Voditeljka ili voditelj vježbe piše njihove komentare.
- Predstavnica ili predstavnik grupe izlazi i objašnjava šta su nacrtali i zašto su se odlučili da nacrtaju baš taj stereotip (30 minuta).

E. Grupni rad

- Podijeliti učesnike u tri grupe i svakoj dati u A3 formatu odštampan po jedan strip iz Priloga 1, 2 i 3 i jedan veliki papir.
- Svaka grupa treba da objasni da li i u kojoj mjeri u društvu u kojem žive postoje stereotipi obrađeni u navedenim stripovima.

E. Prezentacija i diskusija

- Svaka grupa zalijepi strip A3 formata na veliki papir i napiše zaključke diskusije svoje grupe, a onda postavi papire na zid ili na tablu.
- Predstavnica ili predstavnik grupe objasni na koji način su oni doživjeli i razumjeli strip o kojem su raspravljali.

23

MODUL 2: KONCEPT RODA I KLJUČNI TERMINI RODNE OSVIJEŠĆENOSTI

- Učesnice i učesnici postavljaju pitanja i daju svoj osvrt na prezentaciju grupe.

F. Završetak vježbe

- Voditeljka ili voditelj sumira zaključke vježbe.
- Poziva učesnice i učesnike da u tri riječi daju kratak osvrt na vježbu (30 minuta).

PRILOZI:

1. Prilog / STRIP VAJFAJ

Izvor: <http://www.tpo.ba/pict/bauk/wifi.jpg>

Animacija: https://www.youtube.com/watch?v=9KBUq-rNrt4&ab_channel=TPOFoundation

2. Prilog / STRIP Penjanje

Izvor: <http://www.tpo.ba/pict/bauk/penjanje.jpg>

MODUL 2: KONCEPT RODA I KLJUČNI TERMINI RODNE OSVIJEŠĆENOSTI

3. Prilog / STRIP Uradi sama

Izvor: <http://www.tpo.ba/pict/bauk/uradi%20sama.jpg>

Zatvaranje vježbe

BLOK II

Tri sata (vježbe 3 i 4).

Član 5. Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (engl. Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination Against Women – CEDAW)

a) Modifikovati društvene i kulturne obrasce ponašanja muškaraca i žena, nastojati otkloniti predrasude i običajne prakse zasnovane na ideji inferiornosti, odnosno superiornosti jednog ili drugog pola ili na tradicionalnim stereotipnim ulogama muškaraca i žena.

VJEŽBA 3. PATRIJARHAT I SEKSIZAM

CILJ:

Upoznati se sa pojmovima patrijarhata i seksizma.

TRAJANJE:

90 minuta.

MATERIJAL:

Flipčart papir / tabla, olovke, krep-papir, tekst: Rodni stereotipi: zvuči poznato? (Monja Šuta-Hibert, ur.)

OPIS AKTIVNOSTI:

A. Predstavljanje i upoznavanje (10 minuta)

- Predstaviti se, ako je potrebno, i uraditi vježbu zagrijavanja (ledolomac).

B. Uvodna uputstva

- Dati uputstva o grupnom zadatku.
- Objasniti ciljeve i strukturu vježbe (npr. kako izgleda debata, priprema

MODUL 2: KONCEPT RODA I KLJUČNI TERMINI RODNE OSVIJEŠĆENOSTI

za debatu i tok debate u ringu, koja su pravila) (5 minuta).

C. Debata u ringu (40 minuta)

- Podijeliti učesnice i učesnike u dvije grupe po dvije osobe.
- Prva grupa u ringu će imati temu patrijarhat, a druga seksizam. Zastupaće suprotstavljena uvjerenja.
- Od konopca, trake ili nekog drugog materijala napraviti ring, odnosno krug.
- Dvije grupe ulaze u ring i stoje jedna nasuprot drugoj, a ostali učesnici su publika.
- Voditeljka ili voditelj kratko predstavljaju grupe i njihove početne pozicije i objašnjavaju pravila: svaka grupa iznosi svoju argumentaciju, ne smiju prekidati jedni druge dok govore, ne smiju vrijeđati, voditi debatu civilizovano.
- Debata traje ukupno 15 minuta: po 3 minute za iznošenje argumenata svake grupe, po 5 minuta za postavljanja pitanja protivničkoj grupi i po 2 minuta za sumiranje zaključnih stavova.
- Ostali učesnici/-e daju osvrt na obje debate (10 minuta).

D. Diskusija u plenumu (20 minuta)

- Voditeljka ili voditelj će podijeliti strip A3 formata – Fejsbuk seksizam (Prilog 1) svakoj učesnici i učesniku.
- Dati 5 minuta da svako za sebe napiše prve utiske onoga što vidi na navedenom stripu.
- Rasprava o različitim vrstama seksizma koji se šire u sajber prostoru.

Napomena:

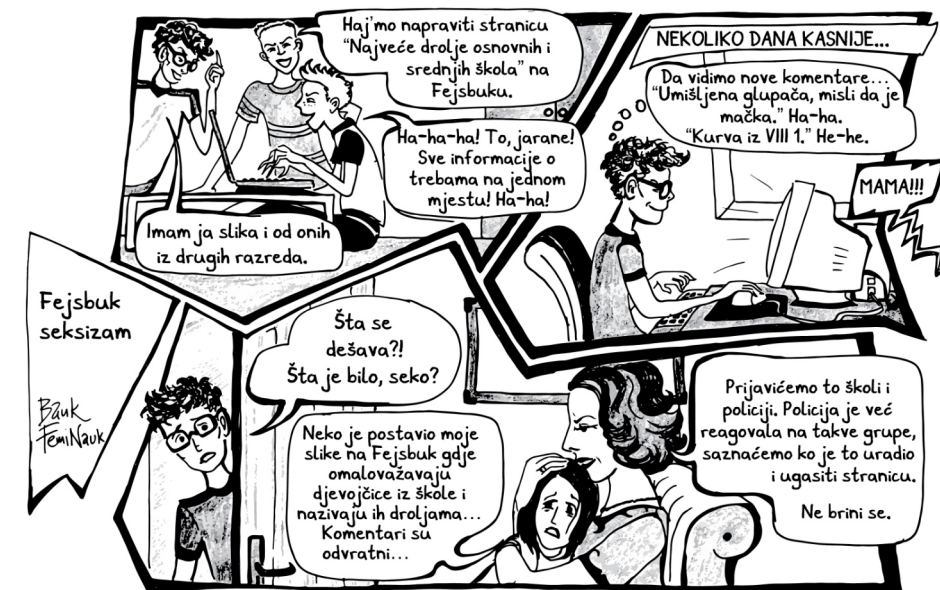
Vježba u ringu traje onoliko dugo koliko ima parova u grupi ili ako je vrijeme ograničeno odabrati dva ili tri para.

E. Sumiranje zaključaka (5 minuta)

Nakon provjere razumijevanja konceptata pol i rod sumirati ključne dijelove vježbe i pitati učesnice i učesnike da li je ostalo nešto nejasno i završiti vježbu.

PRILOZI:

1. Prilog / STRIP Fejsbuk seksizam

MODUL 2: KONCEPT RODA I KLJUČNI TERMINI RODNE OSVIJEŠĆENOSTI

VJEŽBA 4. DRUŠTVENA PRAVDA I RODNA RAVNOPRAVNOST

CILJ:

Razumjeti povezanost rodne ravnopravnosti sa društvenom pravdom od čega dobrobiti imaju sve članice i svi članovi društva.

TRAJANJE:

90 minuta.

MATERIJAL:

Flipčart papir / tabla, A3 papiri, olovke i markeri.

OPIS AKTIVNOSTI:

A. Uvodna uputstva (5 minuta)

- Dati uputstva o temi.
- Objasniti ciljeve i strukturu vježbe (trajanje: 5 minuta).

B. Uvodna prezentacija (10 minuta)

- Voditeljka ili voditelj modula daje uvodnu prezentaciju na temu rodne ravnopravnosti i društvene pravde, pri čemu pojašnjava povezanost rodne nejednakosti i nasilja sa drugim oblicima nejednakosti i nasilja u društvu, kroz princip interseksionalnosti.

C. Grupni rad (30 minuta)

Podijeliti učesnice i učesnike u grupe od pet osoba.

- Unutar grupe svaka učesnica i učesnik treba da kratko, u trajanju od 2 minuta, odgovori na pitanje: Šta vas najviše pogađa kada je u pitanju tretman žena i muškaraca u društvu? (trajanje: 10 minuta)
- Na osnovu ovih odgovora grupa pravi svoju listu najakutnijih povreda ili nepravdi kojima su izloženi žene i muškarci zbog svog rodnog identiteta i drugih vrsta identiteta, što se bilježi na zajedničkom A3 papiru ili u elektronskoj formi (trajanje: 5 minuta).

- Potom svaka grupa ima zadatak da izabere jedan konkretan životni primjer iz kojeg se vidi kako rodna neravnopravnost negativno utiče na sve članove zajednice (npr. u školi, zdravstvu, socijalnoj zaštiti, nauci...).
- Grupa analizira uzroke i posljedice ovog problema, a potom mapira niz mjera za rješavanje ovog problema u elektronskoj formi ili na A3 papiru (trajanje: 15 minuta).

D. Plenarna prezentacija rezultata grupnog rada i diskusija (30 minuta)

- Voditeljka ili voditelj poziva grupe da kratko izlože najvažnije rezultate grupnog rada (dva A3 papira ili dva elektronska dokumenta) i prezentuju ih u trajanju od dvije do tri minute (trajanje: 20 minuta).
- Završna diskusija se moderira ka svođenju rezultata grupnog rada unutar teme društvene pravde i rodne ravnopravnosti uopšteno, prema zajedničkim zaključcima (trajanje: 10 minuta).

E. Završetak vježbe i evaluacija (15 minuta)

- Voditeljka ili voditelj sumira rezultate zajedničkog rada i daje priliku za kratku evaluaciju vježbe u elektronskoj i pisanoj formi, ili usmenim putem, u zavisnosti od broja polaznica i polaznika i načina održavanja obuke.

MODUL 3: RODNO ODGOVORNA PEDAGOGIJA U ŠKOLAMA

CILJ:

- Učesnice i učesnici razumiju osnovne postulate rodno odgovorne pedagogije i znaju ih demonstrirati.
- Polaznice i polaznici su sposobni da smisleno povežu znanje o rodu, te razumiju efekte rodno zasnovanih odnosa u vezi sa upravljanjem školom, školskom praksom, nastavom u učionici i procesima učenja, kao i drugim aspektima društvenog života u školi.
- Polaznice i polaznici znaju šta je rodno odgovorna škola, i šta su razlike između takve škole i škola koje to nisu.

TRAJANJE:

Tri sata.

MATERIJAL:

Tabla ili flipčart papir, veliki papiri, raznobojne krede ili markeri, olovke, samoljepljivi listići, A4 papir. Ukoliko se obuka održava onlajn, potrebna je Zum aplikacija (profesionalni paket) koja omogućava grupni rad polaznica i polaznika.

OPIS AKTIVNOSTI:

VJEŽBA 1: MOŽDANA OLUJA – KRATKA PROCJENA STAVOVA O RODNOJ OSVIJEŠĆENOSTI U ŠKOLAMA (20 minuta)

Prvih 20 minuta obuke u sklopu ovog modula posvećeno je moždanoj oluji na temu:

- *Navedite nekoliko stvari zbog kojih mislite da je rodna osviješćenost u školama važna.*
- *Šta podrazumijeva rodno odgovorna pedagogija?*
- Svako od polaznica i polaznika dobija šest samoljepljivih listića u dvije različite boje (tri papirića iste boje za svako od pitanja) i 15 minuta vremena za odgovore na dva pitanja, nakon čega listiće postavljaju na tablu. Voditeljka ili voditelj ove odgovore čuva do kraja obuke, kada se organizuje diskusija o početnim i završnim stavovima polaznica i polaznika.

(Ukoliko se obuka održava onlajn, onda svako od polaznica i polaznika odgovara elektronski na ova dva pitanja u čet komunikaciji ili šaljući elektronsku poštu voditeljki ili voditelju.)

VJEŽBA 2: ELEMENTI RODNO ODGOVORNE PEDAGOGIJE (trajanje: 70 minuta)

U ovoj radionici polaznice i polaznike obuke treba podijeliti u grupe od četiri do šest članica i članova. Unutar grupa polaznice i polaznici zajedno razmatraju sljedeća pitanja u trajanju od 30 minuta:

- Kakvu vrstu nastavnih pristupa i metoda obično koristite? Koji od ovih metoda i pristupa ohrabruju jednako učešće svih djevojčica i dječaka ponaosob? Zašto? Kako?
- Tokom planiranja časa, da li uzimate u obzir pitanja roda i rodne ravnopravnosti? Zašto? Kako?
- Koju vrstu jezika koristite da biste obezbijedili veće i bolje učešće svih djevojčica i/ili dječaka? Kako?
- Na koji način sa svojim učenicima uspostavljate odnos i u nastavnom i u društvenom smislu?
- Kako je vaša učionica namještena/organizovana kao prostor? Postoji li bolji raspored koji bi omogućio veće učešće i dječaka i djevojčica podjednako?
- Koliko su rodno odgovorni nastavni planovi i programi po kojima radite? Koliko su rodno odgovorni udžbenici koje koristite?
- Na koji način školska pravila i prakse odgovaraju na specifične razvojne potrebe djevojčica i dječaka?

Grupe tokom zajedničkog rada svoja zapažanja zapisuju na velikom papiru (A1 ili B1), koja treba da prezentuju u plenarnom dijelu. (Ukoliko grupe rade onlajn, onda neko od učesnica ili učesnika u ime grupe predstavlja rezultate zajedničkog rada, i ovaj materijal zapisuje i šalje elektronski voditeljki ili voditelju obuke.) Plenarna aktivnost traje 40 minuta, prilikom čega prvo sve grupe u trajanju od nekoliko minuta rade kratku refleksiju na grupni proces rada, odgovarajući na pitanje da li su uspješno odgovorili na sva pitanja i zašto. Nakon toga, voditeljka ili voditelj vodi plenarnu diskusiju, prilikom čega na osnovu pitanja identifikuje elemente rodno

MODUL 3: RODNO ODGOVORNA PEDAGOGIJA U ŠKOLAMA

odgovorne pedagogije (svako od gorenavedenih pitanja je jedan od elemenata) i razmatra ih sa polaznicama.

VJEŽBA 3: INDIVIDUALNE VJEŽBE: PROCJENA SOPSTVENE ŠKOLE PREMA KRITERIJUMIMA RODNE ODGOVORNOSTI (40 minuta)

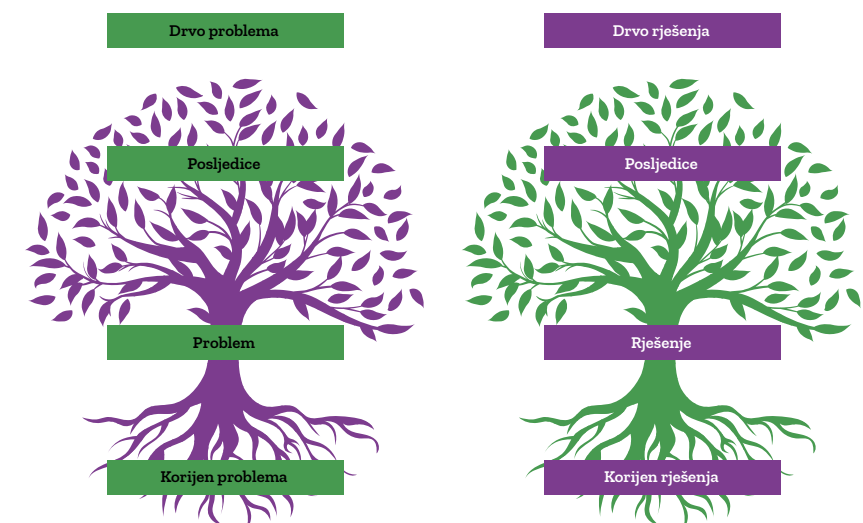
U sklopu ove aktivnosti, sve polaznice i polaznici imaju 20 minuta da odgovore na sljedeća pitanja:

- Kako vaša škola obezbjeđuje da svaki dječak i svaka djevojčica imaju podjednak pristup udžbenicima, laboratorijama, prostorima za vježbu, biblioteci i slično? Da li su te mjere dovoljne i zašto? Ako nisu, kako ih poboljšati?
- Koliko je profesorki i profesora ili nastavnica i nastavnika u vašoj školi imalo obuku o rodno odgovornoj pedagogiji? Zašto je to tako? Kojim konkretnim mjerama se ovo može poboljšati?
- Koje školske aktivnosti postoje kojima se promoviše učešće djevojčica u STEAM predmetima? Kojim konkretnim koracima se ovo može poboljšati?
- Da li se u vašoj zajednici kojoj škola pripada radi na rodnoj ravnopravnosti u obrazovanju pri čemu se uzima u obzir i nastavno osoblje, kao i učenice i učenici? Zašto? Kako? Navedite moguće načine poboljšanja u ovom segmentu.
- Kako vaša škola postupa kada se dese slučajevi rodno zasnovanog uznemiravanja ili nasilja? Da li su se ovi slučajevi dešavali i koliko često, te ko je bio meta? Kako poboljšati školske prakse u vezi sa takvim slučajevima?
- Postoje li odvojeni toaleti za različite polove (i učenički i nastavni)? Postoje li neki prostori u školi gdje je veći stepen rodno zasnovanog nasilja? Zašto? Kako se to može promijeniti nabolje?

Nakon individualnih odgovora i na osnovu njih, voditeljka ili voditelj vodi grupnu diskusiju koja traje 20 minuta gdje sve polaznice i polaznici imaju priliku da daju neki od svojih odgovora na pojedina pitanja.

VJEŽBA 4: PLENARNA VJEŽBA: ANALIZA RODNO ODGOVORNIH METODA PODUČAVANJA U STEAM OBLASTIMA KROZ METODU „DRVO PROBLEMA I DRVO RJEŠENJA“ (35 minuta)

U ovoj vježbi voditeljka ili voditelj obuke zajedno sa polaznicama i polaznicima rade na vizuelizaciji problema i rješenja oko rodne odgovornosti u STEAM oblastima u školama kroz metodu „Drvo problema – drvo rješenja“, gdje se postave dva paralelna velika, flipčart papira, a na svakom je nacrtano po jedno drvo. Na prvom drvetu problema, korijen predstavlja uzrok problema, stablo same probleme, a krošnja njihove posljedice. Na osnovu plenarne diskusije, voditeljka ili voditelj upisuje razne riječi/sintagme/rečenice na prvi papir, prilikom čega polaznice i polaznici kritički analiziraju rodno odgovorno podučavanje u školama kada su u pitanju STEAM oblasti. Potom se plenarno radi na rješenjima problema, tako što se na drugom velikom papiru, koji predstavlja drvo rješenja, radi na tri elementa, pri čemu korijen predstavlja motivacije/volju/resurse za rješenja, stablo sama rješenja, a krošnja rezultate tih rješenja. Ukoliko se trening radi onlajn, onda se koristi bijela tabla (engl. Whiteboard) u sklopu Zum programa.

MODUL 3: RODNO ODGOVORNA PEDAGOGIJA U ŠKOLAMA

VJEŽBA 5: GRUPNA EVALUACIJA – KRATKA PROCJENA STAVOVA O RODNOJ OSVIJEŠĆENOSTI I ODGOVORNOSTI U ŠKOLAMA (15 minuta)

Na kraju ovog modula, sve polaznice i polaznici imaju 15 minuta da se individualno osvrnu na sadržaj vježbi i radionica, uz osvrt na svoje početne stavove koji su izneseni u prvom segmentu modula prilikom odgovaranja na dva početna pitanja u vezi sa rodnom osviješćenošću i pedagogijom u školama. Svoje završne refleksije polaznice i polaznici rade tako što dovršavaju izjave na samoljepljivim listićima različite boje za svako od sljedeća dva pitanja:

- O rodno odgovornoj pedagogiji mislim _____ (navesti informacije, vrijednosti i stavove).
- Željela/želio bih dodatnu edukaciju o rodnoj osviješćenosti u školama i društvu uopšte _____ (navesti teme i razloge).

Ukoliko se obuka održava onlajn, onda svako od polaznica i polaznika odgovara elektronski na ova dva pitanja u čet komunikaciji ili šaljući elektronsku poštu voditeljki ili voditelju.

MODUL 4: RODNO OSJETLJIVA UPOTREBA JEZIKA I ŠLIKA U UČIONICI

Jezik je univerzalni medij preko kojeg upoznajemo jedni druge i svijet oko sebe. Kada govorimo o jeziku, istovremeno govorimo i o svijetu i obrnuto, pa se stoga i kaže da jezik postoji otkad i svijet. Jezik oblikuje naše stavove, norme i ponašanja. Žene i muškarci su aktivni učesnici i učesnice društvenih zbivanja, ali njihovo učešće nije jednako vrednovano ni vidljivo. Jedan od razloga je i to što se žene često ne vide u jeziku, odnosno supsumiraju se u normi muškog roda. Zbog toga je važno koristiti rodno osjetljiv jezik da bi doprinos žena bio jednako vidljiv kao i doprinos muškaraca. To, naravno, ne znači samo korišćenje imenica muškog i ženskog roda, već i razgrađivanje stereotipa i predrasuda i eliminacija rodno zasnovane diskriminacije. Važno je u komunikaciji pokazati da poštujemo ljude tako što ćemo izbjegavati seksističke i diskriminatorne riječi, tako što ćemo biti oprezni kada koristiti generičke i rodno neutralne riječi i kako koristiti rodno osjetljive norme.

CILJ:

- osvijestiti važnost upotrebe rodno osjetljivog jezika,
- kroz praktične primjere pokazati kako izbjeći rodno diskriminatornu komunikaciju,
- učiniti vidljivim potrebe, interese i doprinose žena i muškaraca korišćenjem rodno osjetljivog jezika.

TRAJANJE:

140 minuta.

MATERIJAL:

Veliki papiri / flipčart papiri, markeri.

OPIS AKTIVNOSTI:

VJEŽBA 1. RODNO OSJETLJIVE I RODNO NEUTRALNE FORMULACIJE (90 minuta)

A. Uputstva za vježbu (5 minuta)

- Voditeljka ili voditelj daje kratka uputstva za vježbu.

B. Grupni rad (25 minuta)

Podijeliti grupu po dvoje u paru da na velikom papiru napišu sljedeće rečenice:

- seksističku rečenicu,
- rečenicu koja sadrži predrasude,
- rodno neutralnu rečenicu,
- rodno osjetljivu rečenicu.

C. Prezentacija grupnog rada (10 minuta)

- Papire postaviti na zid ili na tablu, a predstavnik grupe prezentuje i objasni zašto su se odlučili za rečenice koje su napisali.

D. Rasprava u plenumu (20 minuta)

- Učesnice i učesnici raspravljaju o prezentovanim rečenicama, stavljajući ih u kontekst svakodnevice u kojoj žive.

E. Grupni rad (10 minuta)

Podijeliti učesnice i učesnike u grupe sa zadatkom da od sljedećih rečenica napišu rodno osjetljive i rodno neutralne rečenice:

- Obrazovanje za električara traje od tri do pet godina, zavisno od zemlje u kojoj električar živi.
- Ako medicinska sestra ošteti uniformu, potrebno je da je o svom trošku popravi.
- Da bi osoba postala pilot potrebna je i fizička i kognitivna snaga.
- Ona je karijeristkinja.
- On igra košarku kao curica.

MODUL 4: RODNO OSJETLJIVA UPOTREBA JEZIKA I ŠLIKA U UČIONICI

F. Prezentacija grupnog rada (5 minuta)

- Papire postaviti na zid ili na tablu tako da svi mogu vidjeti napisane rečenice.

G. Rasprava u plenumu (10 minuta)

- Učesnice i učesnici razgovaraju o prezentovanim rečenicama.

H. Sumiranje i zaključak vježbe (5 minuta)

VJEŽBA 2. VAŽNO JE KAKO ME OSLOVLJAVAJU (60 minuta)

A. Uvodna vježba: Ponovi i dodaj (5 minuta)

- Voditeljka ili voditelj prvi kaže jednu riječ kao npr. vojnkinja, a onda učesnice i učesnici nastavljaju niz tako što ponove prethodne riječi i dodaju novu riječ u ženskom rodu.

B. Grupni rad (10 minuta)

- Voditeljka ili voditelj podijeli učesnice i učesnike u male grupe i svakoj da odštampan strip pod nazivom Rodno osjetljiv jezik (prilog), u formatu A3, pet kartica (bijeli karton) i flomastere. Zadatak je da nakon što pogledaju strip napišu na svaku karticu jednu refleksiju.

PRILOZI:

Prilog / STRIP Rodno osjetljiv jezik

Izvor: <http://www.tpo.ba/pict/bauk/Epizoda%2025-Facebook%20seksizam.jpg>

C. Prezentacija grupnog rada (15 minuta)

- Sve učesnice i učesnici ustanu i stanu ukруг, a predstavnici grupa unutar kruga postave kartice sa svojim refleksijama. Učesnici imaju zadatak da grupišu iste i slične kartice i da iznesu svoja razmišljanja o refleksijama.

D. Grupni rad (10 minuta)

- Podijeliti učesnice i učesnike u male grupe i dati im sljedeću tabelu sa diskriminatornim pridjevima koji se često upućuju ženama, sa zadatkom da napišu rodno osjetljivu i korektnu formulaciju ili pridjev.

Uvredljiv pridjev	Rodno osjetljiv pridjev/formulacija
Nasrtljiva	
Razdražljiva	
Frigidna	
Kreštava	
Lajava	

E. Prezentacija grupnog rada (10 minuta)

- Predstavnice i predstavnici grupa će postaviti popunjene tabele na zid učionice ili sale i objasniti zašto su odabrali određene pridjeve i formulacije. Voditeljka ili voditelj će na velikom papiru napraviti tabelu i sažeti sve ponuđene odgovore.

F. Zaključne refleksije (10 minuta)

- Učesnice i učesnici će iznijeti završne refleksije o tome šta su naučili tokom ove vježbe i zašto je potrebno koristiti rodno osjetljiv jezik.

MODUL 5: RODNO ODGOVORNO PLANIRANJE ČASA

CILJ:

- Učesnice i učesnici pokažu razumijevanje osnovnih principa i tehnika rodno odgovornog plana časa.
- Učesnice i učesnici transformišu postojeći plan dvočasovne lekcije u plan koji ispoljava rodnu senzitivnost.

TRAJANJE:

90 minuta.

MATERIJAL:

Tabla / flipčart papir, veliki (flipčart) papiri, raznobojne krede ili markeri, olovke, samoljepljivi listići, A4 papir. Ukoliko se obuka održava onlajn, potrebna je Zum aplikacija (profesionalni paket) koja omogućava grupni rad polaznica i polaznika.

OPIS AKTIVNOSTI:

A. Moždana oluja – kratka procjena stavova o rodnoj osviještenosti u školama (20 minuta)

Prvih deset minuta obuke u sklopu ovog modula posvećeno je moždanoj oluji na temu:

- Navedite nekoliko elemenata koje, po vašem mišljenju, rodno odgovoran plan časa mora sadržavati.

Uradite sljedeće:

- Svako od polaznika i polaznica dobija tri samoljepljiva listića i deset minuta vremena za odgovore na dva pitanja, nakon čega listiće postavljaju na tablu. Voditeljka ili voditelj ove odgovore na velikom papiru čuva do kraja obuke kada se organizuje diskusija o početnim i završnim stavovima i kompetencijama polaznica i polaznika. Ukoliko se obuka održava onlajn, onda svako od polaznica i polaznika odgovara elektronski na ovo pitanje u čet komunikaciji ili šaljući elektronsku poštu voditeljki ili voditelju.

B. Presentacija: elementi rodno odgovornog planiranja časa (trajanje: 30 minuta)

- U ovoj aktivnosti u trajanju od 20 minuta prezentujte i objasnite glavne elemente rodno odgovornog planiranja časa, koristeći dvije tabele (navedene ispod opisa ovog modula) uz adekvatne primjere iz oblasti STEAM-a.
- Nakon prezentacije, dajte polaznicama i polaznicima vremena za njihova pitanja i vaše odgovore, u trajanju od deset minuta.

C. Individualni i grupni rad polaznica i polaznika: prilagođavanje sopstvenog plana časova rodno odgovornom planiranju (40 minuta)

Vodite ovu aktivnost na sljedeći način:

- U ovom segmentu polaznice i polaznici treba da rade na prilagođavanju sopstvenog plana časa rodno odgovornom planiranju časa, i to prvo kroz individualni rad (20 minuta), a onda kroz grupni rad (20 minuta) radi poređenja i savjetovanja sa kolegincama i kolegama. Kroz cijeli proces obezbijedite da se polaznice i polaznici kontinuirano savjetuju s vama, savjetujte ih, odgovarajte na pitanja i pružite povratne informacije o procesu rada, te blisko pratite rad cijele grupe, kao i pojedinih polaznica i polaznika. U onlajn formatu ovo se može raditi i kroz pojedine „sobe“, odnosno grupe, unutar Zum sesije.

D. Individualna i grupna evaluacija – kratka procjena sopstvenog učenja u vezi sa elementima rodno odgovorno isplaniranog časa (10 minuta)

- U završnom segmentu modula dajte priliku svima da u trajanju od deset minuta individualno daju osvrt na sadržaj vaše prezentacije, svoje individualne vježbe i grupni rad, uz osvrt na svoja početna znanja o rodno odgovornom planiranju časa. Cilj evaluacije je odgovoriti na pitanje koliko je informativna, korisna i primjenjiva bila obuka. Ukoliko se obuka održava onlajn, onda svako od polaznica i polaznika odgovara elektronski na ovo pitanje u čet komunikaciji ili šaljući elektronsku poštu voditeljki ili voditelju.

MODUL 5: RODNO ODGOVORNO PLANIRANJE ČASA

TABELARNI PRIKAZ METODA RODNO ODGOVORNOG PODUČAVANJA¹

Korišćena metoda podučavanja	Aktivnosti na času
Metoda pitanja i odgovora	<ul style="list-style-type: none"> Obezbijedite jednake šanse da i djevojčice i dječaci odgovaraju na pitanja. Dajte dovoljno vremena svim učenicama i učenicima da odgovore na pitanja, naročito onima koji su stidljivi ili se ustručavaju da govore na času. Osmislite rodno prilagođene vježbe koje ohrabruju sve učenike ponaosob da govore na času. Podijelite pitanja cijelom razredu i obezbijedite da svaki učenik i svaka učenica učestvuje. Postavite pitanja tako da reflektujete rodnu osjetljivost – koristite zamjenice i u ženskom i u muškom rodu, i imena i za muškarce i za žene, odnosno likove/ primjere oba roda.
Grupna diskusija	<ul style="list-style-type: none"> Obezbijedite da su grupe mješovite (i dječaci i djevojčice). Obezbijedite da svako ima priliku da govori i vodi diskusiju. Obezbijedite da su vođe grupa i djevojčice i dječaci. Ohrabrite i djevojčice i dječake da prezentuju rezultate. Obezbijedite da i dječaci i djevojčice bilježe tok grupne diskusije. Obezbijedite da se grupa sastoji od dječaka i djevojčica različitih akademskih sposobnosti. Obezbijedite da tema grupne diskusije uzima u obzir rod – npr. primjeri i žena naučnica i muškaraca naučnika, ili umjetnica i umjetnika.
Praktične vježbe na času (eksperimenti i slično, npr. u biologiji, hemiji ili fizici)	<ul style="list-style-type: none"> Obezbijedite da su grupe mješovite (i dječaci i djevojčice). Koristite razne tehnike da obezbijedite da svaka učenica i učenik smiju učestvovati u vježbi/eksperimentu, i pobrinite se o njihovim otvorenim ili prikrivenim strahovima i nelagodnostima. Ohrabrite sve učenike da učestvuju u eksperimentu, bez osjećaja da ih to čini „smiješnim“, te osigurajte da ih niko ne ponižava pred razredom. Obezbijedite da svako od učenica i učenika ima priliku da direktno učestvuju u vježbi/eksperimentu, Obezbijedite da dječaci ne dominiraju tokom izvođenja vježbi ili eksperimenata. Obezbijedite da djevojčicama nije samo pripisana uloga da zapisuju rezultate i tok vježbe/eksperimenta ili da izvijeste o tome, nego da zaista učestvuju u vježbi/eksperimentu. Napravite napor da povežete ono što se dešava na času sa svakodnevnim životom i društvom u cjelini.

TABELA FAZA I KORAKA KOJU TREBA DA SADRŽI PLAN ČASA²

Faza časa	Pojašnjenje koraka	Vremensko trajanje
Ponavljanje /zagrijavanje	<ul style="list-style-type: none"> Osmislite aktivnost koja ponavlja prethodno gradivo da biste započeli novu lekciju. Osmislite aktivnost da biste pažnju usredsredili na temu koju poučavate. Osmislite aktivnost koja aktivno predstavlja i uključuje učenice i učenike na rodno osjetljiv način. 	5–10 minuta
Uvod	<ul style="list-style-type: none"> Osmislite aktivnost tako da učeničku pažnju usmjerite na novu lekciju. Opišite cilj časa tako što ćete ga i izreći i napisati na tablu. Objasnite sadržaj i koristi lekcije dovodeći u odnos ciljeve časa i stečene kompetencije za živote svakog učenika i učenice, uzevši sve njihove potrebe u obzir. Procijenite prethodno znanje učenica i učenika o novom materijalu postavljanjem pitanja učenicama i učenicima i bilježenjem njihovih odgovora na tabli, vodeći računa da odgovore daju i djevojčice i dječaci. 	5–10 minuta
Prezentacija i strategije aktivnog angažmana	<ul style="list-style-type: none"> Osmislite aktivnost kojom se uvode novi termini. Objasnite ključne koncepte i upoznajte učenice i učenike sa novim informacijama, koristeći razne strategije poput vizuelnih materijala, pjesme, videa, opisa, objašnjenja, pisanog teksta i slično. Provjerite nivo shvatanja ili razumijevanja, koristeći pitanja, neverbalne signale rukama itd. Obezbijedite da su i dječaci i djevojčice uključeni u proces i prezentaciju. 	30 minuta
Praksa i primjena (diferencirano podučavanje)	<ul style="list-style-type: none"> Pronađite aktivnost ili vještinu koju učenice i učenici treba da vježbaju na rodno odgovoran način. Diferencirajte aktivnosti za učenice i učenike prema nivou znanja. Pratite učeničku vježbu krećući se kroz učionicu. Odmah dajte svim učenicama i učenicima povratne informacije o njihovim aktivnostima. Osmislite aktivnost koja od učenica i učenika traži da primijene znanje na sopstvene živote ili da primijene nove vještine na nove situacije, na rodno osjetljiv način. Primijenite lekciju tako da svaki učenik i učenica osjete da se to tiče i njihovih života i okolnosti. 	30-40 minuta
Formativno/ kumulativno ocjenjivanje	<ul style="list-style-type: none"> Osmislite aktivnost da procijenite svakog učenika i svaku učenicu u smislu postizanja ciljeva časa. Koristite usmene, zvučne, pisane ili primijenjene forme zadataka i načina ocjenjivanja, na rodno odgovoran način. Stvorite aktivnost koja pomaže učenicama i učenicima da reflektuju strategije podučavanja. 	20-30 minuta
Završetak/ refleksija	<ul style="list-style-type: none"> Postavite pitanja ili izvedite aktivnost i za učenice i za učenike da bi sami procijenili šta su naučile/-i i ocijenili/-e sopstveni napredak prema postizanju ciljeva. 	5-10 minuta

MODUL 6: ANALIZA I OBOGAĆIVANJE NASTAVNIH SADRŽAJA PREMA PRINCIPIMA RODNO ODGOVORNOG PODUČAVANJA

CILJ:

Ciljevi ovog modula su probuditi svijest o važnosti nastavnih materijala za prenošenje rodno osjetljivih tema i rodni stereotipa; pomoći učesnicama i učesnicima da razviju kritički stav prema nastavnim materijalima koje koriste; osposobiti učesnice i učesnike za jednostavnu analizu i obogaćivanje nastavnog sadržaja prema principima rodno odgovornog podučavanja.

TRAJANJE:

180 minuta.

MATERIJAL:

- Pet unaprijed izabranih i pripremljenih lekcija iz udžbenika sa pratećim materijalima (vježbe, radne sveske, zadaci). Ove lekcije i prateći materijali mogu se obezbijediti tako što se na radionicu ponese udžbenici i radne sveske u kojima se nalaze, ili se izabrane stranice mogu kopirati za radionicu. Ako se kopiraju, poželjno je da kopije budu u boji, a obavezno je da sve slike budu jasno vidljive. Važno je da materijali budu prilagođeni učesnicama i učesnicima tako što ćete izabrati lekcije iz baš onih predmeta koje predaju učesnici obuke. Lekcije treba izabrati tako da budu podesne za analizu, u smislu da u njima ima teksta i ilustracija koje su potencijalno rodno osjetljive (npr. nećete izabrati lekciju iz matematike u kojoj su samo definicije, teoreme i cifre).
- Za svaku učesnicu i svakog učesnika po jedan primjerak *Alatke za procjenu i obogaćivanje lekcija prema principima rodno odgovornog podučavanja*, dostupne u Prilogu ovog priručnika. Dovoljno je kopirati do dijela pod nazivom „Podsticanje rodne odgovornosti kroz interakciju sa učesnicima“, koji nije neophodan za ovu radionicu.
- Veliki (flipčart) papiri i flomasteri ili drugi materijal za zapisivanje prijedloga u grupama.

OPIS AKTIVNOSTI:

- Najprije postavite grupi sljedeća pitanja i zamolite ih da o odgovorima prodiskutuju u parovima (10 minuta):
1. U kojoj mjeri se u nastavnim materijalima koje vi lično koristite govori o rodno osjetljivim temama?

2. Možete li se sjetiti primjera rodno stereotipiziranja ili predrasuda u nastavnim materijalima koje ste u svojoj nastavi koristili?

- Zatim podijelite učesnice i učesnike u manje grupe. Veličina grupe zavisice od broja učesnica i učesnika. Poželjno je da se grupišu tako da nastavnice i nastavnici koji predaju slične predmete budu zajedno u grupi. Zatim svakoj grupi podijelite po jedan set materijala (lekcija i prateći zadaci) koji odgovara njihovim nastavnim oblastima. Ako su učesnice i učesnici iz različitih oblasti, pomozite im da se dogovore koji primjer je najinteresantniji za cijelu grupu (5 minuta).
- Ostavite oko deset minuta za letimičan pregled materijala, uz sljedeće instrukcije:

Pročitajte i pregledajte nastavni materijal, kako biste stekli opšti utisak o sljedećim pitanjima:

1. Da li su žene i muškarci (djevojčice i dječaci) ravnopravno predstavljeni u nastavnom materijalu?
 2. Da li materijal ostavlja utisak da je tema jednako zabavna i privlačna i za djevojčice i za dječake?
 3. Da li je materijal jednako podsticajan za uključivanje djevojčica i dječaka u proces aktivnog učenja?
- Neka učesnice i učesnici međusobno podijele svoje prve utiske i prodiskutuju o njima (10 minuta).
 - Potom podijelite svim članovima „Alatku za procjenu i obogaćivanje lekcija prema principima rodno odgovornog podučavanja“ uz instrukciju da detaljno analiziraju podijeljene materijale (30 minuta).
 - Svakoj grupi dajte priliku da ukratko izloži rezultate svoje analize (5 do 10 minuta po grupi, ukupno vrijeme prilagoditi broju grupa).

Budući da je riječ o trosatnoj radionici, nakon ove aktivnosti poželjno je napraviti pauzu.

U drugom dijelu radionice, poslije pauze:

- Svakoj grupi dajte zadatak da osmisli prijedloge kako bi se lekcija koju su analizirali mogla unaprijediti prema principima rodno odgovornog podučavanja. (Ovaj zadatak podrazumijeva predznanje o osnovnim principima rodno odgovornog podučavanja iz prethodnih radionica.) (30 minuta)
- Svakoj grupi omogućite vrijeme da izloži svoje prijedloge (5 do 10 minuta po grupi, ukupno vrijeme prilagoditi broju grupa).
- Preostalo vrijeme iskoristite za diskusiju i zajedničke zaključke.

NAPOMENA ZA ONLAJN/UŽIVO IZVOĐENJE RADIONICA:

Ukoliko se mora izvoditi onlajn, neophodno je prije radionice odabrati adekvatne nastavne materijale, kvalitetno ih skenirati i postaviti u odvojene foldere, npr. na Gugl drajv (engl. Google Drive) ili Tims (engl. Teams) platformama. Grupni rad na analizi nastavnog materijala obavlja se u virtuelnim sobama, npr. uz pomoć aplikacija Tims, Gugl mit (engl. Google Meet) ili Zum (engl. Zoom).

MODUL 7: RODNO OSJETLJIVA KOMUNIKACIJA I INTERAKCIJA U NASTAVI

CILJ:

Cilj je da nastavnice i nastavnici kroz ove aktivnosti:

- razumiju uticaj komunikacije na stvaranje rodnih stereotipa i predrasuda,
- vježbaju komunikacijske vještine potrebne za argumentovan razgovor o rodnim stereotipima i očekivanjima,
- kroz dramsku improvizaciju formulišu i razrade argumente koji se u svakodnevnoj školskoj komunikaciji mogu koristiti za promovisanje rodno odgovorne i rodno osjetljive komunikacije,
- razumiju značaj adekvatne povratne informacije na podsticanje motivacije kod učenica i učenika za bavljenje STEAM oblastima,
- vježbaju davanje povratne informacije za aktivnosti koje sprovode njihove učenice i učenici, tako da tim povratnim informacijama utiču na podsticanje učenica i učenika na bavljenje STEAM oblastima,
- razumiju načine na koje se može podsticati rodna odgovornost kroz interakciju sa učenicima.

TRAJANJE:

Tri sata.

MATERIJAL:

Lista sa pitanjima za grupni rad, kartice sa opisom zamišljene situacije (po jednu za svaki par učesnica i učesnika), jedan štampani list sa instrukcijama i situacijama za voditeljku ili voditelja.

OPIS AKTIVNOSTI:

VJEŽBA 1

- Učesnice i učesnike podijelite u male grupe (od četiri do pet članica i članova), a svaka grupa treba da dobije listu pitanja o kojima razgovara. Uputite ih da u svakoj grupi treba da odrede predstavnika koji će veliku grupu izvještavati o njihovim razmišljanjima. Za izvještavanje imaju po dva minuta. Male grupe imaju 20 minuta za rad i nakon toga se

učesnice i učesnici vraćaju u veliku grupu. Zatim voditeljke i voditelji zamole predstavnike grupa da kažu o čemu su razgovarali u malim grupama.

- Nakon što sve grupe iznesu svoja razmišljanja, voditeljke i voditelji ih upućuju u načine na koje mogu da reaguju u različitim situacijama da kod svojih učenica i učenika ne bi razvijali rodne stereotipe i predrasude.

PRILOG:

Lista pitanja za rad u malim grupama:

- Kakvi su moji stavovi o rodnim ulogama i očekivanjima? Kako se taj moj stav preslikava na moju nastavu? Da li svjesno ili nesvjesno djeci šaljem poruke da je neka boja, igra ili zanimanje dobro samo za dječake ili samo za djevojčice?
- Da li sa svojim učenicima razgovaram o rodnim ulogama, društvenim očekivanjima? Koji dio moje nastave bi bio pogodan za takav razgovor?
- Reagujem li kada neko od djece pokazuje predrasude prema rodnim ulogama i očekivanjima (na primjer, ako neko kaže da su žene slabiji vozači, ili da je ženama mjesto u kući)? Kako bi se takve situacije mogle iskoristiti za konstruktivnu raspravu?
- Dajem li dovoljno primjera i zadataka koji podstiču uključivanje svakog djeteta u aktivan proces učenja?

VJEŽBA 2

- Voditeljke i/ili voditelji daju informacije o tome na koji način se daje efikasna povratna informacija i kako se uz pomoć nje mogu podsticati učenice i učenici da učestvuju u aktivnostima iz STEAM oblasti.
- Podijelite grupu u parove. Svaki par će dobiti priliku da improvizuje razgovor na jednu od situacija iz kartica. Jedna članica ili član para dobiće ulogu rodno osjetljive nastavnice ili nastavnika, a druga članica ili član para dobiće ulogu opisanu na kartici. Objasnite cijeloj grupi kako će vježba funkcionisati, kako su podijeljene uloge u parovima, kako se počinje, a kako završava jedna improvizovana situacija. Precizirajte da je zadatak za članicu i člana grupe koji glume nastavnicu ili nastavnika, da smisli i ponudi rodno odgovorne i rodno

MODUL 7: RODNO OSJETLJIVA KOMUNIKACIJA I INTERAKCIJA U NASTAVI

osjetljive replike i argumente, dok je zadatak druge članice ili drugog člana da ponudi kontraargumente. Na taj način će improvizovati razgovor koji bi se mogao desiti i u školi.

- Dogovorite koji par počinje i dajte im prvu karticu koja sadrži opis situacije i rečenicu kojom se počinje improvizovani razgovor. Ostavite im malo vremena da pročitaju karticu.
- Počnite improvizaciju tako što ćete pred svima naglas da pročitate situaciju, a zatim, na vaš znak, članica ili član para koji je zadužen za izgovaranje prve rečenice počinje improvizovani razgovor.
- Dopustite da improvizovani razgovor traje onoliko koliko procijenite da je korisno (do dvije minute), a kada smatrate da je dovoljno, pljesnite rukama kako biste označili kraj improvizacije.
- Zatim predložite članicama i članovima para da zamijene uloge i pokušaju odigrati istu situaciju iz drugih uloga.
- Omogućite svim parovima da odigraju po jednu situaciju i na kraju zajednički prodiskutujte, koristeći pitanja za refleksiju: Kako ste se osjećali tokom razgovora? Kakav je osjećaj dati odgovore iz pozicije rodno osjetljive nastavnice i rodno osjetljivog nastavnika? Na koje izjave vam je bilo posebno teško naći dobar odgovor? Koji su vam kontraargumenti bili lagani, a koji teški za pobijanje?

PRILOG:

Situacije za kartice:

1. Jedno od vas je nastavnik, a drugo je Marko, učenik sedmog razreda osnovne škole. Marko se ne boji pred svima reći šta misli. Razgovarate o primjeni hemije u kuhinji, a Marko na to kaže (ovo je rečenica kojom započinjete improvizovani razgovor): „Ali kuvanje je ionako za djevojčice, neću o tome da učim!”
2. Jedno je nastavnica, a drugo je Goran, učenik šestog razreda osnovne škole. Nakon što je održan posljednji čas u polugodištu, na koji su djeca mogla ponijeti grickalice i sokove, zamolite razred da pokupi smeće i počisti nered. Goran na to glasno kaže: „To je posao za žene, ne pada mi na pamet da čistim!”

3. Roditelji su vam se žalili da njihovo dijete dolazi iz škole vrlo uznemireno jer ga svaki dan sve više zadirkuju. Riječ je o nježnom dječaku koji ne učestvuje u uobičajenim „dječaćkim” igrama i sportovima, već radije provodi vrijeme časkajući sa drugaricama. Kada počnete razgovor sa djetecom koja ga zadirkuju, jedna djevojčica kaže: „Ali moramo ga zezati – on je peder!”

4. Kolega koji sa vama radi iskusan je matematičar sa više od deset godina radnog staža. Dok ispravlja radove kaže vam: „Sinoć sam ispravljao kontrolne radove i gledam, Maja je vrijedno dijete, ali džaba kad djevojčice jednostavno nisu za matematiku. A mogu ti reći, Haris je slabije uradio nego inače, izgleda da nije neki njegov dan bio.”

5. Na fizičkom, učitelj insistira da djevojčice igraju odbojku, a dječaci fudbal. Međutim, jedna djevojčica želi da igra fudbal, a jedan dječak želi da igra odbojku. Slušate svoju koleginicu učiteljicu kako kaže: „Ne može! Fudbal je za dječake, a odbojka za djevojčice i tačka!”

NAPOMENA ZA ONLAJN/UŽIVO IZVOĐENJE RADIONICA:

Ova radionica se može izvoditi uživo i onlajn, s tim da kada se izvodi onlajn potrebno je da se koristi platforma koja podržava dijeljenje učesnica i učesnika u male grupe, npr. Zoom aplikacija koja podržava podjelu po sobama.

MODUL 8: UVOD U STEAM

„Najlepše iskustvo koje možemo doživjeti je misteriozno – temeljna emocija koja stoji u kolijevci prave umjetnosti i istinske nauke.“ – **Albert Ajnštajn** „Svijet kakvog ga ja vidim“ (1934)

STEAM je inicijativa koja inkorporira umjetnosti (slovo A u akronimu STEAM) u STEM (engl. Science, Technology, Engineering, Mathematics) nastavni plan i program. Često se smatra da su nauka, tehnologija i inženjerstvo nespojivi u odnosu na umjetnost. Oblasti nauke, tehnologije, inženjerstva i matematike smatramo: objektivnim, logičnim, analitičkim i korisnim. Umjetnosti, s druge strane, smatramo da treba da budu subjektivne, intuitivne, senzualne, jedinstvene i ne tako ozbiljne.

Umjetnosti imaju važnu ulogu u ljudskom razvoju, podstiču rast i razvoj kognitivnih, emocionalnih i psihomotornih veza u mozgu. Mnogi naučnici, matematičari i inženjeri znaju da su umjetnosti vitalne za njihov uspjeh, i oni koriste vještine posuđene iz umjetnosti kao naučne alate. Tu uključujemo sposobnosti poput:

- podsticanje znatiželje,
- preciznog posmatranja,
- opažanja objekata na drugačiji način (u drugačijoj formi),
- konstruisanja značenja,
- efikasan rad sa drugima,
- prostorno razmišljanje (npr. postavljanje objekta u prostor u odnosu na određeni ugao),
- kinestetičko razmišljanje (npr. kako se objekat kreće u prostoru).

Ove se vještine često ne uče eksplicitno kao dio STEM predmeta, već se radije izučavaju kroz pisanje, dramski tekst, ples, slikanje i muziku. Međutim, moguće ih je i kombinovati.

Evo nekih primjera u kojima umjetnosti i STEM oblasti rade zajedno:

- NASA zapošljava umjetnice i umjetnike za dizajn vizuelnih prikaza koji precizno prikazuju satelitske podatke, na načine koji su razumljivi i ljudima koji nisu naučnice i naučnici.
- Računarski inženjeri i inženjerke kodiraju poruke na frekvencije određene pjesme da bi spriječili presretanje ili blokiranje poruke, osim ako dekođer ne zna pjesmu.
- Dizajnerke i dizajneri sarađuju sa nanotehnolozima pri kreiranju nakita za praćenje insulina u krvi.
- Mašinski inženjeri i inženjerke Nasine Laboratorije za mlazni pogon izučavaju i koriste origami strukture za kreiranje solarnih ploča.

KREATIVNOST ZA SVE

Iako postoje razne definicije i stavovi u vezi sa tim šta je to kreativnost, svi oni se slažu u nekoliko zajedničkih tačaka. Generalno, kreativnost uključuje divergentno razmišljanje, uvid i proizvod. Međutim, kreativnost je više od razmišljanja i stvaranja nečeg novog. Proizvod mora imati vrijednost i biti prihvaćen u domenu znanja na koje utiče. Nije u pitanju samo stvaranje alternativa koje rješavaju određeni problem, već jedinstvenost i izvodljivost tih alternativa. Kreativnost ima svrhu: riješiti problem ili proizvesti proizvod. Često dolazi od povezivanja starih ideja za koje se čini da nemaju veze jedna sa drugom na novi način.

Kreativnost je urođena odlika svake osobe i možemo je trenirati da bismo postali bolji u tome, što je nasuprot mišljenju mnogih osoba. Zašto i kako onda mnogi misle da nisu kreativni?

Primijećeno je da učenici i učenice u osnovnim školama smatraju sebe više kreativnim u odnosu na učenike i učenice srednjih škola. Samo mali procenat srednjoškolskih učenika i učenica smatra sebe kreativnim. Šta objašnjava ovaj brzi pad samoprocjene kreativnosti ovih učenika? Jesu li škole tako vješte u obeshrabrivanju kreativnosti?

Bez sumnje, više je razloga za to. Biološko objašnjenje bi bilo to da je emocionalni mozak potpuno funkcionalan do desete-dvanaeste godine života. Međutim, prefrontalni korteks se sporo razvija i sazrijeva tek u dobi od dvadeset dvije do dvadeset četiri godine. U osnovnim razredima prefrontalni korteks jedva vrši cenzuru dječje aktivnosti. Prelaženjem u više razrede, njihov prefrontalni korteks je dovoljno razvijen da počne djelovati inhibitory. Učenici i učenice počinju da se brinu o tome šta o njima misle njihovi nastavnici i nastavnice, te vršnjaci i vršnjakinje. Šta ako kažu pogrešnu stvar, pjevaju pogrešne note ili nacrtaju pogrešnu sliku? Strah od greške potiskuje njihovu kreativnost. Dalje, njihovo školsko

iskustvo je da greška gotovo uvijek za rezultat ima nekakvu kaznu.

Bitno je primijetiti da postoji razlika između kreativnosti i zanata. Kreativnost se odnosi na to koju novu stvar želite uraditi, dok je vještina metoda ili način njene izrade. Na primjer, želite osmisliti novi logotip za školu. Proces osmišljavanja je kreativni dio, ali način na koji ćete prenijeti tu novu ideju za logotip u opipljivi proizvod spada u vještinu (zanat). Da li ćete ga nacrtati na papiru ili koristeći neki kompjuterski program, uraditi neki kolaž ili slično, sve su oblici izvedbe. Neki ljudi su vrlo kreativni, ali im nedostaje vještina za realizaciju ideja. Zato ove osobe često smatraju da im nedostaje kreativnost, što nije tačno. Dobra stvar je da se vještina može naučiti, a kreativnost primijeniti u raznim scenarijima, bilo u umjetničkim podvizima bilo u naučnim. Kroz STEAM koristimo kreativnost svih učesnica i učesnika u nastavi da bi se postigao određeni cilj učenja. Ovo uključuje i učenice i učenike, nastavnice i nastavnice, te druge asistentkinje i asistente u nastavi. Ipak, treba da imamo u vidu da STEAM nije gotov, zapakovan proizvod koji se kao takav koristi. STEAM primjena mora imati fleksibilnost i klimu koja podržava kreativnost da bi bila uspješna, i proces je koji traje. U nastavku slijede primjeri vježbi kroz koje se mogu spojiti umjetnost i STEM.

RODNO ODGOVORNO PODUČAVANJE U OBLASTIMA STEAM

CILJ:

Cilj ove radionice je da nastavnice i nastavnici kroz praktične primjere razumiju:

- zašto je važno kombinovati STEM oblasti (nauka, tehnologija, inženjerstvo, matematika) sa umjetnošću,
- kako integrisati A (umjetnost) (engl. Arts) u STEM časove,
- kako sadržaje koji se tiču umjetnosti svrsishodno odabrati, tako da ne budu „ukras“ niti zabava, već integralni dio procesa učenja,

- kako na časovima umjetnosti (likovno, muzičko) kreirati poveznice sa STEM predmetima (matematika, fizika, hemija itd.),
- kako podstaknuti učenice i učenike na maštovitost, inovativnost i kreativnost,
- kako unijeti u čas više interdisciplinarnosti.

TRAJANJE:

Dva do tri sata (može se prilagoditi broju učesnika i zahtjevima grupe).

MATERIJAL:

Odštampani listovi sa detaljnim opisom pet školskih STEAM zadataka (vidjeti priloge u ovom priručniku), veliki (flipčart) papiri i flomasteri ili sličan materijal za zapisivanje prijedloga u grupama.

OPIS AKTIVNOSTI:

- Sa učesnicama i učesnicima najprije utvrdite značenja pojmova STEM i STEAM (poslužite se objašnjenjem iz Uvoda ovog priručnika) (15 minuta).
- Podijelite učesnice i učesnike u parove ili u manje grupe, u zavisnosti od veličine grupe sa kojom radite (5 minuta).
- Podijelite učesnicama i učesnicima štampane primjere pet školskih STEAM zadataka iz Priloga, uz sljedeću instrukciju: „Pogledajte ovih pet zadataka, a zatim odaberite dva koja vam se najviše dopadaju. Ta dva zadatka detaljno pročitajte i izanalizirajte“ (15 minuta).
- Zadajte svakoj grupi da osmisli jedan novi školski zadatak, po uzoru na zadatke iz primjera. Članice i članovi grupe međusobno dogovaraju oblast i temu zadatka, shodno svojim zajedničkim interesovanjima i predmetima koje predaju. Zadatak svake grupe treba da bude opisan jednako detaljno kao zadaci u primjerima (30 minuta).
- Pozovite svaku grupu da izabere predstavnicu ili predstavnika koji će pred velikom grupom izložiti novonastali STEAM zadatak. Svaka predstavica i svaki predstavnik ima na raspolaganju do deset minuta da izloži zadatak. Nakon svakog izlaganja sve učesnice i svi učesnici pozvani su da daju svoj komentar ili postave pitanje (okvirno vrijeme je 60 minuta, ali zavisi od broja grupa).
- Sa grupom prodiskutujte o tome šta su prednosti kombinovanja umjetnosti sa STEM oblastima i kako se one mogu uklopiti u plan rada različitih nastavnica i nastavnika (15 minuta).

NAPOMENA ZA ONLAJN IZVOĐENJE RADIONICA:

Umjesto štampanih primjera zadataka, potrebno je unaprijed pripremiti fasciklu, npr. Majkrosoft tims (engl. Microsoft Teams) ili Gugl drajv folder i linkove za dijeljenje dokumenta koji sadrži opis pet zadataka. Aplikacije Tims, Zum ili Gugl mit mogu poslužiti za podjelu u virtuelne sobe, a novi zadaci nastali kao rezultat grupnog rada mogu se zapisivati i prikazivati ostatku grupe na virtuelnoj tabli.

VJEŽBA 1. KOLAŽ-MAPE (OŠ)

CILJ:

Cilj ove vježbe je da kreirate kolaž-mapu svog najdražeg mjesta. To može biti vaša bašta, bašta iz vašeg djetinjstva, najdraži park ili neko mjesto iz snova. Cilj nam je podstaknuti kreativnost, imaginaciju i stvaralaštvo.

TRAJANJE:

45–60 minuta.

MATERIJAL:

Karton ili blok papir za pozadinu, par bijelih papira, stari papir, papir u boji, novine, makaze, ljepilo, olovka, bojice, flomasteri, ugljen, uljane boje, bijela kreda, kreda u boji, čepovi od starih flaša, kutijice, aluminijska folija i slično, stare četkice (mogu i četkice za zube), spužvice i krpice.

OPIS AKTIVNOSTI:

- Prikupiti sav materijal na jedno mjesto.
- Odlučite se koje mjesto želite predstaviti kroz kolaž. Na početku časa zamolite sve učenice i učenike da razmisle o svom najdražem mjestu. Zamolite ih da pokušaju zamisliti to mjesto iz ptičje perspektive, kao da sa visine posmatraju to mjesto. Podsjetite ih da treba da kreiraju mapu, ali da ta mapa ne mora da bude precizna.
- Uz pomoć sjećanja počnite da izrađujete osnovu svog mjesta. Pokušajte da se sjetite svih detalja tog mjesta. Zapišite te detalje ili ih skicirajte na papiru za skiciranje.
- Odaberite neku pozadinu. Ova pozadina može biti na kartonu ili debljem (blok) papiru.
- Uz pomoć makaza i materijala koji ste prikupili isijecite elemente koji predstavljaju detalje tog mjesta. Razmišljajte o velikim dijelovima pejzaža. Gdje se nalazi trava, trotoar ili put? Da li ima tu neka velika bašta, rijeka ili jezero? Ili možda neki elementi koji su nadrealni, jer je mjesto iz snova?
- Markiranje određenih mjesta na mapi. Pored vizuelnog sjećanja, da li se

sjećate i nekih zvukova, mirisa ili događaja? Kako možete predstaviti te stvari na svojoj mapi? Koristite različite objekte za mapiranje tih mjesta (čepove, stare kutijice i slično). Napišite jedan broj na svaki od tih markera (ili pored markera, ukoliko ne može drugačije).

- Pokušajte kreirati tekstore na papiru. Kada ste zalijepili veće dijelove pejzaža na pozadinu možete početi dodavati detalje. Ovo je super prilika da koristite različite umjetničke alate za kreiranje tekstura. Na primjer, stare četkice za zube mogu dati interesantan efekat izgibanosti. Kreda ili uljani pastel se mogu koristiti za kreiranje tekstura stijena i kamenja.
- Zalijepite sve dodatne dijelove kolaža i dodajte nacrtane detalje. Kada se papir sa teksturama osuši, izrežite manje detalje i zalijepite i njih. Osmotrite svoju kompoziciju kada završite sa lijepljenjem. Možete dodati i detalje crtanjem preko svih elemenata korišćenjem olovaka u boji.
- Kreirajte legendu mape. Koristite različite olovke i bojice za kreiranje legende na poleđini mape. Budite slobodni da legendu dizajnirate kako želite, ali obratite pažnju na to da legenda treba da sadrži sve markere (korak 6) koje ste naveli.
- Zamolite učenice i učenike da pokažu svoje radove jedni drugima. Prijedlog je da kreirate parove učenica i učenika tako da mogu jedni drugima opisati to mjesto.
- Na kraju časa pitajte učenice i učenike kako im se dopala vježba i zašto su odabrali baš ta mjesta, šta ih čini posebnim za njih?

NAPOMENA ZA ONLAJN NASTAVU:

Pripremite uputstva za potrebni materijal i pošaljite ih elektronskom poštom svim učenicima, dan-dva prije časa. Pripremite i vi materijal uz sebe, ali i jednu prethodno urađenu mapu kao primjer. Zamolite učenike da rade zajedno sa vama na zadatku, korak po korak. Pitajte ih kako im ide proces, da li im je nešto nejasno i da li im treba dodatno objašnjenje.

Na kraju časa zamolite učenike da fotografišu svoje mape i pošalju vam fotografije na mejl-adresu.

Koristite neki od onlajn alata za kreiranje kolaža od svih fotografija:

<https://www.canva.com/create/photo-collages/>,
<https://www.adobe.com/express/create/photo-collage>,
<https://www.photojoiner.net/collage-maker/editor>.

Možete kreirati nekoliko kolaža, ukoliko svi ne mogu stati na jedan. Pošaljite svim učenicima slike kolaža svih njihovih mapa.

VJEŽBA 2. ANALIZIRAMO NAUČNOFANTASTIČNU PRIČU (SREDNJA ŠKOLA)

Naučna fantastika (engl. Science Fiction – SF) je žanr u kojem priče često govore o nauci i tehnologiji budućnosti. Priče se oslanjaju i koriste principe nauke i uključuju nekada i dijelom tačne – dijelom fiktivne naučne zakonitosti i teorije nauke. Ne bi trebalo da budu u potpunosti neuvjerljive jer bi onda zašli u žanr fantazije. Radnja SF priča i knjiga stvara situacije različite od onih danas i nama poznate prošlosti. SF tekstovi uključuju i ljudski elemenat, objašnjavajući kakav će efekat novi pronalasci, dešavanja i naučna dostignuća imati na budućnost. Takođe, SF istražuje krajnje rezultate zavisnosti o tehnologiji i prevelikom oslanjanju na tehnologiju. Učenici i učenice stiču znanja ne samo o fascinantnoj literaturi, nego i kako prikupiti znanje o svijetu u kojem žive i kako se u njemu snalaziti.

Učenice i učenici dobro prihvataju naučnu fantastiku. U većini učionica, posebno u javnim i ruralnim područjima, svakodnevno se suočavaju sa problemima u vezi sa tehnologijom. Na primjer, rastuća potražnja za računarskom pismenošću definitivno komplikuje, a ponekad i razdvaja djecu, na osnovu vještina koje posjeduju i dostupnosti tehnologije izvan škole.

Naučna fantastika otvara prilike za djevojčice u karijeri u STEAM oblastima, jer priče često prikazuju snažne, kreativne ženske likove. Dalje, postoji na desetine autorki naučne fantastike, uključujući: Ursula Kroeber Le Guin, Džoana Ras, Ketrin Maklin, Džudit Merikl, kao i Meri Šeli, kojoj se često pripisuje pisanje prvog naučnofantastičnog romana.

CILJ:

Cilj ove vježbe je upoznati se sa djelom neke SF autorke, te podstaknuti diskusiju o djelu.

TRAJANJE:

60 minuta.

MATERIJAL:

Dovoljno kopija priče; hamer papir i marker.

OPIS AKTIVNOSTI:

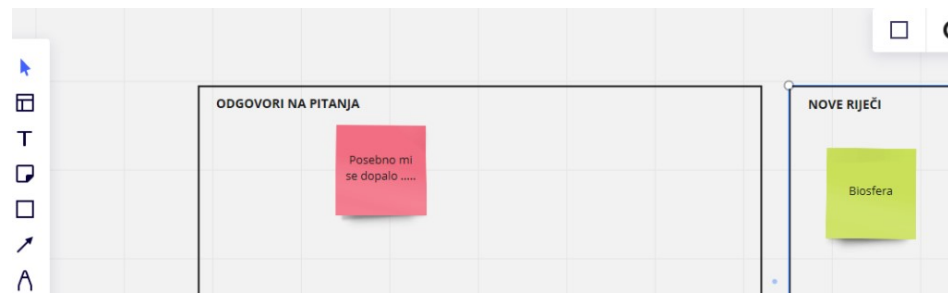
- Odštampati dovoljno primjeraka SF priče za sve učenice i učenike.
- Pripremiti učionicu tako da postavite sve stolove i stolice ukруг.
- Upoznati učenice i učenike sa osnovnom definicijom naučne fantastike.
- Odabrali kratku SF priču autorke naučne fantastike.
- Dajte učenicama i učenicima određeno vrijeme da pročitaju priču (10 minuta).
- Nakon čitanja, započnite razgovor sa učenicama i učenicima o djelu koje su pročitali. Obratite pažnju na to da u diskusiji učestvuju i djevojčice i dječaci podjednako.

Pitanja za diskusiju:

1. Kako je na vas uticala priča? Da li vam se dopala? Koji dio priče vam se dopao, a koji nije?
 2. Zašto se ova priča svrstava u naučnu fantastiku?
 3. Da li autorka djela opisuje neke naučne principe u priči? Obrazložite svoj odgovor.
 4. Navedite neke detalje priče koji opisuju nauku i naučne principe.
 5. Kako su karakteri priče bitni za tu priču? Kakvi su to karakteri?
 6. Šta mislite zašto je autorka odlučila da napiše ovu priču? Da li smatrate da je dovoljno istražila naučne i tehnološke principe prije pisanja priče?
 7. Koliko uvjerljive moraju biti situacije i nauka u naučnofantastičnim pričama?
 8. Zašto je bitan ljudski elemenat u naučnoj fantastici?
 9. Drugi stavovi?
- Zamolite učenice i učenike da razmisle o tome, te zapišu u sveske koje se sve riječi i fraze iz nauke, tehnologije, inženjerstva i matematike spominju u priči. Porazgovarajte o značenju tih riječi i fraza.
 - Zamolite učenice i učenike da razmisle o različitim završecima priče. Kada diskutujete o mogućim završecima priče, pokušajte sa učenicima da pronađete tri moguća završetka i zabilježite ih na jednom hamer papiru.

NAPOMENA ZA ONLAJN NASTAVU:

Organizujte čas koristeći neku od besplatnih platformi za video-konferencije (npr. Gugl mit). Pošaljite svim učenicima priču (elektronska kopija) na mejl i zamolite ih da pročitaju priču prije dolaska na čas. Pripremite zajednički Miro bord (engl. Miro board) i pozovite sve učenike na njega.

Koristite Miro bord za bilježenje odgovora učenika u jednom dijelu borda (možete koristiti nacrtani pravougaonik za to). Ovo je vrlo značajno za one koji se boje da se direktno jave i daju odgovor na neko od pitanja, te im je mnogo jednostavnije da napišu svoj odgovor na samoljepljivi listić i zalijepe na Miro bord.

U drugom dijelu Miro borda neka učenici zabilježe sve riječi i fraze iz nauke, tehnologije, inženjerstva i matematike koje se spominju. Kada diskutujete o različitim završecima priče, pokušajte sa učenicima da pronađete tri moguća završetka i zabilježite ih na Miro bordu.

VJEŽBA 3. GEOMETRIJA U SVIJETU OKO NAS (OSNOVNA ŠKOLA)

Ova vježba pomaže u otkrivanju primjene matematike (u ovom slučaju geometrije) u stvarnom svijetu, te kako se to može koristiti u umjetničkim projektima. Možete učiniti ovaj zadatak onoliko kompleksnim koliko želite, uključujući takmičenje u tome koji će učenik i učenica identifikovati najveći broj različitih geometrijskih oblika van škole.

CILJ:

Glavni cilj je da učenice i učenici mogu identifikovati i imenovati različite geometrijske oblike.

TRAJANJE:

10 minuta za upoznavanje geometrijskih pojmova, 20 minuta za opažanje i fotografisanje, 15 minuta za evaluaciju. Ukupno: 45 minuta.

MATERIJAL:

Lista geometrijskih oblika, računar/laptop, projektor, USB mini kabl (od punjača za mobilni telefon), pametni telefoni – svaki tim bi trebalo da ima po jednu digitalnu kameru/telefon.

OPIS AKTIVNOSTI:

- Pripremiti svu opremu.
- Sa razredom razmotrite geometrijske pojmove, kao što su luk, krug, kvadrat, poligon, elipsa, tipovi trouglova, sfera, piramida, prizma, kupa, cilindar i drugi.
- Podijeliti učenice i učenike u timove od po troje-četvoro. Svakom timu dati listu geometrijskih oblika (slika i naziv).
- Svaki tim treba pogledati oko sebe i pokušati primijetiti oblike oko sebe. Možete čak organizovati i mali izlet ispred škole.
- Unutar tima svaka učenica i učenik treba da imaju priliku da fotografišu oblik koji primijete – slike geometrije u stvarnom svijetu. Na primjer, zgrade uključuju često više različitih geometrijskih oblika.
- Kada vrijeme istekne, timovi treba da prenesu svoje fotografije na računar. Za svaki tim kreirati posebnu fasciklu na računaru.
- Na projektoru prikazati fotografije timova. Tim treba da objasni šta svaka njihova fotografija predstavlja i koji geometrijski oblik.

NAPOMENA ZA ONLAJN NASTAVU:

U slučaju da se radi onlajn čas, poslati svim učenicama i učenicima listu geometrijskih oblika na mejl prije časa. Koristiti Miro bord za kreiranje zajedničkog panoa svih fotografija i za diskusiju.

VJEŽBA 4. KREIRAJTE SOPSTVENI pH INDIKATOR (SREDNJA ŠKOLA)

Pojmovi kiselo i bazno opisuju hemijske karakteristike mnogih supstanci koje koristimo svakodnevno. Na primjer, koristimo baze za pravljenje sapuna i deterdženata, a većina hrane i pića koje konzumiramo, od hljeba do kafe, su nešto kiseli.

Mjera kiselosti je pH skala. Možete kupiti pH indikacijski papir koji će vam dati preciznu mjeru kiselosti ili baznosti neke supstance koju testirate. Takođe, što ćemo pokušati i uraditi ovom vježbom, možete napraviti svoj pH indikator, na primjer korišćenjem soka crvenog kupusa kako biste pratili promjenu pH vrijednosti u komori za fermentaciju.

CILJ:

U ovoj vježbi cilj je da se učenice i učenici upoznaju sa pojmom pH vrijednost, te istražuju kiselost različitih supstanci kroz kreiranje sopstvenog pH indikatora.

TRAJANJE:

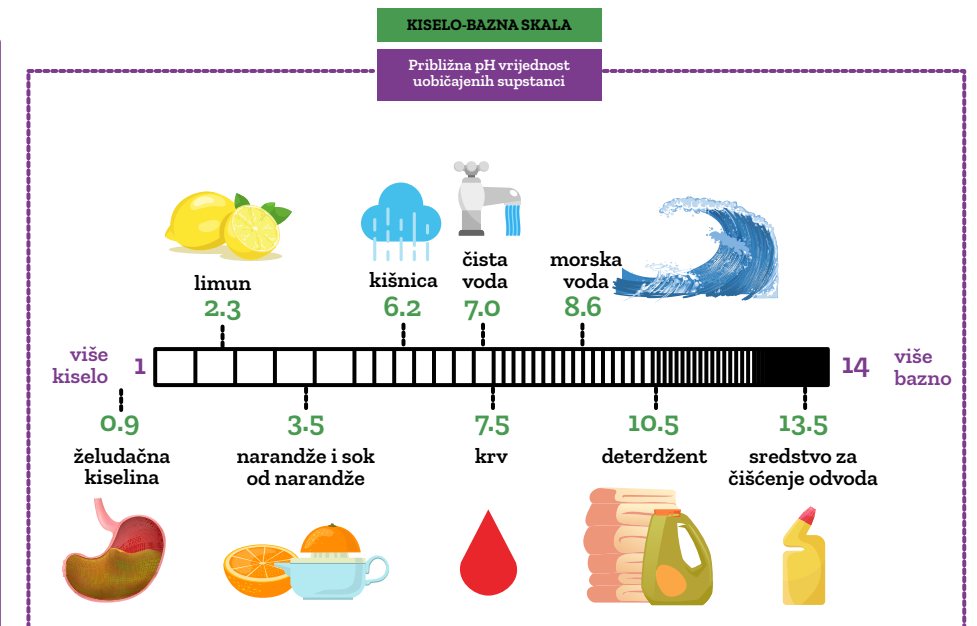
45 minuta (jedan školski čas).

MATERIJAL:

Voda, ljubičasti kupus, blender, pipeta ili šprica (bez igle), papir, olovka, bojice ili flomasteri, sat ili štoperica, testne supstance: bijelo sirće, limun, soda bikarbona, deterdžent.

OPIS AKTIVNOSTI:

- Pomiješajte dvije šolje isjeckanih listova ljubičastog kupusa i jednu šolju vode u blenderu (ili multipraktiku, ili korišćenjem štapnog miksera) dok se ravnomjerno ne usitne svi dijelovi. Procijediti smjesu. Možete takođe isjeći kupus na veće komade i prokuvati ga u vodi oko pet minuta dok voda ne postane tamnoljubičasta. Ljubičasta tečnost će mijenjati boju prema kiselosti ili baznosti supstance koju želite testirati.

- Dodajte oko deset kapljica soka od kupusa u jednu supenu kašiku testne supstance. U koju boju se sok od kupusa pretvori ako ga stavimo u bijelo sirće? Testirajte sve četiri testne supstance i kreirajte pH skalu u boji. Uporedite rezultate sa slikom ispod.

MODUL 8: UVOD U STEAM

- Možete takođe kreirati indikacijski papir tako što uronite bijelu papirnu maramicu ili filtere za kafu u sok od kupusa (treba da postanu purpurni). Kada se osuši papir, koristeći pipetu kapnite na njega kap testne supstance. Kakvi su sada rezultati?

NAPOMENA ZA ONLAJN NASTAVU:

Pripremite zajednički Miro bord za čas i pozovite sve učenike na njega. Pošaljite pripremljena uputstva učenicama i učenicima na mejl-adresu prije časa. Potrebno je da učesnice i učesnici pripreme prije časa sok od kupusa, te sav ostali potrebni materijal i opremu.

Demonstrirajte vježbu pred kamerom za sve učenike. Zamolite sve učenice i učenike da prate svaki korak zajedno sa vama. Nakon svakog koraka pitajte da li je sve jasno i da li su stigli da urade.

Zamolite učenice i učenike da zapisuju svoje pronalaskе i podijele ih sa ostalima tokom časa, korišćenjem aplikacije za video-poziv. Takođe, zamolite ih da fotografišu cijeli proces i kreiraju Vord dokument od njega, kao i da zakače svoje fotografije i pronalaskе na zajednički Miro bord.

VJEŽBA 5. UPOZNAJEMO NAUČNICE I UMJETNICE (SREDNJA ŠKOLA I OSNOVNA ŠKOLA)

Koliko umjetnica i naučnica poznajete? Koji su njihovi doprinosi u nauci, tehnologiji, inženjerstvu, umjetnosti i matematici?

CILJ:

Cilj ove vježbe je upoznati se s umjetnicama i naučnicama koje su učinile velika djela u svojim oblastima djelovanja, bilo u prošlosti bilo sada.

TRAJANJE:

1 čas za pripremu i sedam dana za izradu i prezentaciju projekata.

MATERIJAL:

Zavisno od projekta

OPIS AKTIVNOSTI:

- Pripremiti spisak poznatih naučnica i umjetnica. Možete koristiti sljedeću internet stranicu za to: <https://voxfeminae.net/strasne-zene/>.

- Podijeliti učenice i učenike u timove od po tri.
- Svakoj grupi dodijeliti jednu naučnicu ili umjetnicu čiji život i djelo treba da istraže.
- Neka timovi na času počnu sa istraživanjem i osmišljavanjem svog projekta.
- Svaki tim ima zadatak da pronade što više informacija o toj osobi i pripremi prezentaciju o njoj. Prezentacije mogu biti u vidu, ali nisu ograničene na:

- Audio i/ili vizuelni performans. (Odglumiti neko djelo koje je ta osoba kreirala ili neku interakciju iz njenog života, odsvirati neko djelo, izrecitovati poeme uz elemente muzike i sl.)
- Kratki film. (Film može uključivati i igrane dijelove, može biti dokumentarnog karaktera, animirani itd.)
- Multimedijalna prezentacija. (Korišćenjem različitih video-snimaka, uz kombinaciju teksta i naracije ili koristiti Miro bord za prikaz života i djela te osobe i slično.)
- Fizičke makete. (Rekreacija naučnog eksperimenta te osobe.)

- Objasniti učenicama i učenicima da je cilj ove vježbe da se što je moguće bolje upoznaju sa osobom čiji život i rad istražuju. Dajte im linkove na kojima bi mogli pronaći nešto o toj osobi. Recite im da imaju punu umjetničku slobodu da izraze svoje viđenje te osobe i da nema greške u tome koji vid izražaja će da izaberu. Skrenite im pažnju da je bitno da i sami uživaju u procesu izrade svog projekta.

- Obratite pažnju da svaka učenica i učenik jednako učestvuju u izradi projekta. Na samom početku izrade objasnite im da bi bilo dobro da podijele uloge u samom projektu, tako da svako ozbiljno prihvati svoju ulogu i podjednako učestvuje. Na primjer, ako se odluče za kratku predstavu može jedna osoba biti režiserka ili režiser, jedna osoba glumica ili glumac, jedna osoba biti zadužena za scenografiju. Objasnite timu da je moguće da se uloge nekada preklapaju, ali da je bitno da jedni druge saslušaju, uvažavaju i poštuju.

- Organizujte jedan čas samo za prezentacije učeničkih projekata. To može biti i vani u prirodi, u sali, u školskom holu, na bilo kom mjestu gdje će svaka učenica i učenik moći pred svojim prijateljima i prijateljicama iz razreda prikazati svoj rad. Možete takođe organizovati i jedan zajednički dan za prezentacije svih projekata iz svih razreda.

- Za dodatnu stimulaciju možete organizovati i takmičenje za najbolje timove.

NAPOMENA ZA ONLAJN NASTAVU:

Ukoliko se nastava bude održavala onlajn, prezentacije radova organizovati onlajn preko aplikacije za video-konferenciju (Gugl mit, Zum, Tims i slično). Skrenite pažnju na to ako učenice i učenici nisu u mogućnosti da se sreću uživo, da ipak mogu koristiti onlajn alate poput Miro borda, snimanje podkasta koristeći neke alate poput Anchor (<https://anchor.fm/>).

LITERATURA

EC (1998). *One hundred words for equality. A Glossary of terms on equality between women and men*. Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion (European Commission), European Commission.

FAWE (2018). *Gender Responsive Pedagogy: A Toolkit for Teachers and Schools*. 2nd, updated ed. Nairobi: Forum for African Women Educationalists. FAWE House.

Hasanagić, J. (2012). Spol, rod rodne, uloge i seksualna orijentacija. U: Aida Spahić i Saša Gavrić (Ur.) *Čitanka LGBT ljudskih prava*, Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar i Fondacija Heinrich Boll – Ured u Sarajevu.

HCABL (2021). *Rječnik rodne ravnopravnosti*. <http://hcabl.org/eige-ov-rjecnik-i-leksikon-rodne-ravnopravnosti-eiges-gender-equality-glossary-and-thesaurus/rjecnik-rodne-ravnopravnosti-lat/>

Mlama, P., Dioum, M., Makoye, H., Murage, L., Wagah, M. & Washika, R. (2015). *Gender Responsive Pedagogy: A Teacher's Handbook*. Nairobi: Forum for African Women Educationalists (FAWE).

Pilecki, T., Sousa, D. A. (2018). *From STEM to STEAM: Brain compatible strategies and lessons that integrate the arts*. Corwin Press.

Spahić Šiljak, Z. (2019). *Sociologija roda – feministička perspektiva*. Sarajevo: TPO Fondacija.

Šuta-Hibert, M. (2015). *Rodni stereotipi. Zvuči poznato?* Sarajevo: TPO Fondacija.

UNESCO *Training Tools for Curriculum Development: A Resource Pack for Gender-responsive STEM Education* (2017). Geneva: The International Bureau of Education – United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (IBE-UNESCO).

UNESCO (2009). *Gender in Education Network in Asia-Pacific (GENIA) Toolkit: Promoting Gender Equality in Education*. Bangkok: UNESCO Bangkok.

UNESCO (2006). *Girls and Science – A Training Module on Motivating Girls to Embark on Science and Technology Careers*. Paris: UNESCO.

UNESCO (2003). *UNESCO's Gender Mainstreaming Implementation Framework: Baseline Definitions of Key Concepts and Terms*. Paris: UNESCO.

<https://barleyandbirch.com/make-interactive-savenger-hunt-collages-for-kids/>

<https://www.sciencebuddies.org/teacher-resources/lesson-plans/sound-wave-frequency-amplitude>

<https://facultyweb.cortland.edu/kennedym/genre%20studies/ssscifi.htm>

http://www.readwritethink.org/lesson_images/lesson927/SciFiDefinition.pdf

<https://www.readwritethink.org/classroom-resources/lesson-plans/finding-science-behind-science>

https://bottlebiology.org/investigations/kimchee_explore.html

<https://iansales.com/2013/07/10/the-list-100-great-science-fiction-stories-by-women/>

Lined writing area with 28 horizontal lines.

